

10:e årg. 1907.

Juni.

N:o 3.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 1 kr. 50 öre

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1907 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitande af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom uppsatser i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade meddelanden från hithörande områden. Därjämte skola i översiktlig form refereras viktigare prejudikat m. m. ur Sveriges administrativa praxis. På grund af därom från åtskilliga håll framställda begäran kommer tidskriften dessutom att meddela kortare anmälningar och granskningar af nyutkommen statsvetenskaplig litteratur, hufvudsakligen svensk men vid förekommande tillfälle äfven norsk och dansk.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af Docenten S. WALLENGREN såsom redaktionssekreterare. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af Kammarrådet dr G. THULIN. Litteraturafdelningen kommer att redigeras af Fil. Lic. F. HJELMQUIST.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund.

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i december 1906.

P. Fahlbeck

I förtroendets tecken.

Af

Professor Pontus Fahlbeck.

Äntligen äro vi vid målet — rösträttsfrågans lösning. De många årens arbete därpå hade så när uttömt våra krafter. Såväl känslan häraf som innehållet i den stora reformen dämpade glädjen öfver att få ett slut på striden. Frågan hade fått dimensioner, som få om ens någon blott för ett år sedan anat. Till sist kom nästan som ett påhitt en reform af Första kammaren långt utöfver, hvad man först tänkt sig. För att få ett slut tog man äfven det. Det är då icke så underligt, om ingen är öfver sig glad öfver hvad som skett, de som med sina röster genomdrifvit reformen lika litet som de, hvilka motsatt sig densamma. Men om också ingen nu är öfvermåttan belåten, så kommer den dag, då alla bli det.

Såväl det ena som det andra är vid närmare eftertanke lätt förklarligt.

Intet af de kämpande partierna har fått helt, hvad det önskade. Men detta är endast, som det bör vara. Ty önskingarna äro i detta fall som vid alla politiska strider och hos alla partier af två slag — sådana som svara emot stora allmänna behof hos folket i dess helhet och sådana som blott uttrycka partiets små privata syften. De senare har hvarje parti här som så ofta eljest fått släppa, medan däremot de förra blifvit väl tillgodosedda. Det är mänskligt, att missnöjet öfver de små sär-

önskningsarnas uppgifvande kännes djupare än glädjen öfver de stora folkkravens tillfredsställande. Men lika visst är, att den förstnämnda känslan snart kommer att blekna och den senare att träda allt starkare fram och sluta som sagdt med allmän belåtenhet. Ty alla de stora behof på det politiska lifvets område, som för närvarande äro uppe hos vårt folk, äro icke blott för stunden utan säkert för lång tid framåt tillgodosedda. Därtill kommer, att reformen fullkomligt stämmer med tidens stora utvecklingstendens, på samma gång som den, trots alla nyheterna, bygger på nationell grund.

I stort sedt innebär riksdagsbeslutet af 1907 ett väldigt steg i riktning mot den sociala utjämning, hvaruti de civiliserade folken för närvarande äro inbegripna. Närmast ter det sig som en eftergift å de högre klassernas sida, som en utjämning ofvanefter alltså. Men där bakom ligger tanken att härmed höja de lägre stående, så att folket som ett helt skall växa i materiell och andlig kultur. Om detta förverkligas, beror ytterst på sinnelaget hos de stora massor, som nu kallas till aktivt deltagande i det offentliga lifvet. Det yttre medlet för deras uppstigande till ett högre plan är emellertid gifvet.

Men om sålunda reformen i stort rör sig på rätt väg, månne den också i enskildheter träffat det rätta och särskildt ur representations-teknisk synpunkt gifvit ett godt verk? Detta är icke lika lätt att säga. Men äfven här synes hoppet att så må vara fallet ha goda skäl för sig.

Betraktar man den nya representationen ur social synpunkt eller som *samhällsorgan*, blir det stora spörsmålet, om den fåtaliga högsta klassen och de särskilda ekonomiska intressen, den är satt att vårda, blifva behörigen företrädda. Särskildt kan i det hänseendet befaras, att *fördelningens* problem tränger sig för starkt fram på bekostnad af *produktionens*. Ty detta är den stora motsats, kring hvilken hela det inre politiska lifvet redan nu rör sig, men ännu mer i framtiden kommer att så göra. De stora massor af nya väljare, som skola sända sina män till riksdagen, ha tillvidare icke öga för annat än fördelningsproblemet, uppställt naturligtvis efter deras sinne. Det är spörsmålet, om produktions intressen och särskildt den stora produktionens, af hvilken

vårt nationella välstånd så väsentligen beror, bli som sig bör tillvaratagna. Vid en jämförelse mellan den kommande F. K. och den nuvarande är man nog hågad att betvifla detta, isynnerhet hvad den stora produktionen beträffar. Men en närmare eftertanke torde dock visa, att det ej är så farligt härmed. Äfven den nya F. K. kommer att till öfvervägande del bestå af representanter för produktionen, om också icke så mycket den storindustriella. Men gent emot öfverdrifna anspråk från arbetarnas sida lära helt visst alla gå samman, små och stora producenter, landtmän och industriidkare. Faran för, att ett enda intresse och nu arbetarnes skall göra sig för mycket gällande, är därför ej stor.

Reformen kommer att i hög grad demokratisera riksdagen utan att dock förvandla den till organ för ett massvälde. Det proportionella valsättet särskildt beträffande Andra kammaren samt tvåkammerssystemets orubbade bestånd förhindra detta. Sammalunda är talet om, att kamrarna blifva så lika, att det hela kan anses som ett enkammersystem, blott missförstånd. Skilnaden mellan kamrarna blir ej mindre än nu, ehuru på ett annat, bredare plan. I sista hand är det det samhällseliga arbetets båda motsatta och dock sammanhörande sidor, fördelningen och produktionen, som socialt sedt komma att ge grundtonen åt hvar sin kammare.

Återstår frågan, om den nya riksdagen äfven ur rikspolitisk synpunkt och som *statsorgan* kan anses fylla måttet. Detta är i vårt land en så mycket viktigare sak, som den svenska riksdagen själf är i så hög grad regerande. De nya samhällslager, som komma att till stor del besätta andra kammaren, ha icke hittills deltagit uti ansvaret för land och rike. Det torde därför nog dröja något, innan deras målsmän lära sig inse, hvad detta vill säga, isynnerhet beträffande försvaret. Men man kan väl hoppas, att de under arbetet i riksdagen skola efter hand inhämta det af representanterna för öfriga samhällsklasser, som tack vare det proportionella valsättet bli väl företrädde i Andra kammaren och som odeladt innehå den Första. Vådan äfven i nu berörda afseende torde alltså ej vara stor. Men ett uppfostringsarbete kräfvdes för visso, för att de hittills utanför stående skola göra ett rätt bruk af den stora makt, som nu tilldelats dem såväl i kommunerna som

i staten. I hufvudsak bör denna uppfostran vara själfuppfostran, men mycket kunna äfven de högre klasserna göra för att främja och underlätta densamma. Ett vackert arbete af detta slag pågår f. n. i vårt folk. Man kan hoppas, att det skall bära god frukt och sålunda det stora förtroende till våra arbetares sunda sans, som ytterst uppbär reformen, visa sig berättigadt.

Ty det är i förtroendets tecken och med en lefvande känsla af hvad den anser fosterlandets väl kräfva, som F. K. gått med om den långt drifna demokratiseringen af kommunerna och sin egen nydaning.

Chr. Jac. Boström
och
frågan om folkets representation i staten.

Af
Professor. Efraim Liljeqvist.

Att i dagens strider vinna en hållbar öfvertygelse eller åtminstone intaga en rent saklig, lugnt öfvervägande ståndpunkt är ingen lätt uppgift. I de striderna spela vanligen känsla och intresse en betydelsefullare roll än förstånds- och erfarenhetsmässigt pröfvade grunder. Men antydda uppgift kvarstår dock som fordrad af människans förnuftiga natur. Och beteckningen öfvertygelse borde åtminstone icke tilläggas åskådningssätt, som innerst äro en spontan verkan af känsla och intresse utan tillbörlig konfrontering med förstånd och erfarenhet. Kan vetenskapen, hvars båda poler just äro förstånd och erfarenhet, kan vetenskapen något bidra till verklig öfvertygelsebildning i dagens strider, gör han alltså en gagnelig gärning.

Sveriges stridsfråga för dagen är rösträttsfrågan. I rösträttsdebatterna gör sig ock vetenskapens ord hördt genom skäl och synpunkter hämtade från historien samt rätts- och socialvetenskaper. Naturligt nog. Då fråga är om förändring af ett bestående samhälleligt, gör man klokt i att noggrant taga kännedom om detta bestående i dess gifna beskaffenhet, under jämförelse med annorstädes befintliga analoga företeelser; man gör också klokt i att taga kännedom om detta beständes tillkomst, huru denna försiggick. Men orätt vore att stanna härvid. Man måste ock se till, i hvad riktning det beständes förändring bör ske. Och genom

börats synpunkt får den praktiska filosofien ett ord med i laget, om den praktiska filosofien eljest är att fatta som en börats och handlingsidealernas vetenskap, nämligen när man vill gå till botten med frågorna och äfven för det mänskliga handlandet och dess mål spörjer efter högsta eller yttersta grunder.

Till den praktiska filosofiens område hör rösträttsfrågan som ett moment i den filosofiska samhälls-, resp. statsläran och närmare bestämdt som ett moment af frågan om folkets representation i staten. Just detta var grunden till att Chr. Jac. Boström på sin tid tog så aktiv del i de diskussioner, som föregingo 1866 års representationsförändring. Han ville säga sitt ord som lärare i vetenskapen. Han trodde sig kunna bevisa 4:stårsrepresentationen som folkets ideala representation. Och han ville slå ett slag till dess försvar mot tvåkammersystemet. Om jag i dag¹⁾ — 40 år efter Boströms död — och för en dagens fråga frammanar hans skugga, kunde sådant tyckas vara ren anakronisim. Men Sveriges närvarande rösträttsfråga är ett arf från 1866. Liksom den historiskt får sin begriplighet i detta samband och mot bakgrunden af förut rådande representationsskick, har samtidens svenska filosofi grund nog att för sin part i dagens fråga söka en anknytning hos den filosof, som kommit att blifva den spekulative teoretikern för just detta tidigare representationsskick. Af sin historia drager filosofien de värdefullaste lärdomar för arbetet i de närvarande uppgifternas tjänst — positive, negative eller bådadera i förening.

Det behöfver knappt sägas, att jag icke vill som Boström tala 4:stårsrepresentationens sak. I den punkten är Boströms åsikt för starkt bemängd med det historiskt tillfälligas slagg. Men sådant hindrar icke att vid slaggets frånskiljande måhända kan utvinnas hållbara grundtankars, värdefulla direktivers ädla metall.

Boströms uppfattning af stat och af samhälle öfver hufvud hör till den typ man kallat den organiska. Hans filosofi är — från en sida sedd — utvecklingslära, då han ju så kraftigt som någon framhållit utvecklingen vara karaktäristisk och genomgående för ändlighetens värld. Att han i och vid all utveckling erkänner något öfver utvecklingen höjdt, dess eviga mål och mått, rubbar

¹⁾ Denna framställning utgjorde förf:s installationsföreläsning vid Lunds universitet den 17 sept. 1906.

ej berörda faktum. Men visserligen träder härigenom Boström i ett annat läger än den relativistiska utvecklingslärans.

Stat och öfver hufvud samhälle äro enligt honom ändliga organismer och alltså underkastade utvecklingens lag. Deras lif faller under schemat: »början, tillväxt, kulmination, aftagande och slut», går från lägre till högre och eventuellt högsta former för att härifrån åter sänka sig till lägre. »På jorden kan och bör ingenting finnas, som är evigt och oförgångligt» (Boströms samlade skrifter II: 362, § 133; citeras i det följande endast genom volym, sida och paragraf). I öfverensstämmelse härmed vill Boström, att statens »empiriskt verkliga form, hans författning, kontinuerligt utvecklas och förändras, såsom hans väsende (hans idé) för tillfället fordrar det» (II: 358, § 125). Och måste man härvid ha blick både för den uppåtgående, progressiva och den nedåtgående, regressiva facen i utvecklingens förlopp (II: 361, § 132). Är den senare inne, tjänar till intet att spjärna mot udden och söka bevara en i och för sig högre författningsform, som öfverlevvat sig själf och ej längre är adäkvat för statens verkliga lif. Äfven bortsedt härifrån, »är för ingen del gifvet, att den ena staten någonsin kan och följaktligen någonsin bör vinna en lika så fullkomlig form eller författning som den andra. Och minst kan detta uppnås genom att utifrån införa och likasom påpassa en främmande; ty den för hvar och en bästa och ändamålsenligaste måste alltid utvecklas utur de elementer därtill, som finnas hos honom själf.» »I själfva verket betingas statens innehåll och form af hvarandra ömsesidigt; och likasom icke all materia kan emottaga hvilken form som helst, så kan ej heller hvar och en stats innehåll tillåta hvilken författning som helst. För en viss stat är endast den författning den rätta, som just i och för honom bäst uppfyller statsändamålets allmänna fordran, d. v. s. bäst uppfyller henne under de bestämda omständigheter och förhållanden, som endast hos honom förefinnas på sådant sätt.» (II: 364—5, §§ 139—140.) I sin mån gäller det sagda naturligtvis ej blott om staten utan om allt, hvad samhälle heter.

Af här gifna citat framgår, att Boström har öppen blick för det evolutionens fenomen, som en senare utvecklingslära kallat »anpassning». Det framgår tillika, att Boströms stats- och sam-

hållslära principiellt är afvog mot all benhård konservatism, men på samma gång gör front mot den sorts experimenter i samhällslifvet, som äro möjliga endast utifrån en mekanisk uppfattning af samhällets natur.

Med Boströms organiska utvecklingssynpunkt står i fullaste samklang hans åsikt, att staten i människans värld utvecklats sig från lägre till högre former under intim anslutning till andra samhällsarter, nämligen som familjestat, som stånd- eller korporationsstat, som kommunalstat och som folkstat, innan han kunnat framträda i sin själfständighet som rättsstat. Detta förlopp torde vara att fatta så. Högre och mer omfattande arter af samhälle framträda i tiden relativt färdigbildade först efter de lägre och mindre omfattande. Och uppbära dessa — tidigare — i utvecklade form en del funktioner, hvilka sedermera i sin egentliga utvecklade form få de högre samhällena till bärare. Vid de högre samhällenas framträdande ansluta sig dessa i begynnelsen till de redan gifna lägre och forma sig i viss mån efter deras typ. Först småningom, under och efter öfvertagandet af sina specifika funktioner, utbilda sig de högre samhällena till sin egen typ och sammansluta därvid inom och under sig de redan gifna lägre, hvilkas egen typ alltid härigenom underkastas någon modifikation. En invecklad process alltså, hvori man tydligt kan urskilja diverse facer af de utvecklingens tvenne sidor, som en senare tids evolutionslära kallat differentiering och integrering.

Mot bakgrunden af hvad här antydts ha vi att öfvergå till frågan om folkets representation i staten enligt Boströms åsikt.

Både folk och stat äro enligt Boström moraliska personligheter eller samhällen, d. v. s. de äro till sin idé förnuftiga organismer, hvilka som organ för sin verksamhet ha andra personer, eventuellt lägre samhällen, men i sista hand ovillkorligen fysiska personer eller individer. Endast genom människorna som fysiska personer kunna samhällena verka i sinnevärlden för sina resp. ändamål. Hvad de »äro och göra i och för sig själfva, kunna vi — säger Boström — icke veta» (II: 249). Oss angår blott hvad de äro och verka i och för oss, så till vida som deras idé och ändamål röjer sig i vårt medvetande och af oss kräfver sitt förverkligande i vår mänskliga värld. Hvad de så kräfva, är emellertid icke något för

oss främmande. Tvärtom verka de alltid, principiellt sedt, för utbildningen af människans förnuftiga natur i den ena eller andra riktningen och i sådana afseenden, där hon för denna utbildning är hänvisad till, är beroende af samverkan med andra människor. De uttrycka så till vida ett böra, som icke är förklarligt ur individen som sådan, utan först ur det förnuftigt organiska sambandet individerna emellan, uttrycka kort sagdt just ett samhälleligt böra.

Samhällena inordna sig enligt Boström i tvenne hufvudgrupper, privata och publika. De privata samhällena fullfölja i allt mer vidgad sfär — som äktenskap och familj, som kommun, som korporation, som folk och ytterst som mänsklighet — individens sedliga uppgift att göra sinnligheten till organ eller, där så icke är möjligt, till medel för förnuftet. Deras ändamål är alltså sedligheten (af Boström definierad som »sinnlig-förnuftighet» i nu antydd betydelse). De publika samhällena åter verka som stat, statssystem och statssystemernas system i växande omfattning för rättens idé och ändamål. Rättens idé anknytes för oss till den personliga handlingsfriheten såsom förnuftigt fordrad. Utan någon grad af personlig handlingsfrihet i sinnevärlden kan människan ej vara till som verklig människa, kan hon icke förverkliga sin högre natur. Med friheten följer ock möjligheten af frihetens missbruk, men rättens idé förbjuder som sådan endast de former af frihetsmissbruk, som ej kunna samexistera med andras tillbörliga handlingsfrihet. Genom rättens idé tillerkännes hvarje utvecklad person en s. k. rättssfär, inom hvilken han äger handla själfständigt eller med frihet. Skall detta vara möjligt, skall den enes rätt ej kollidera med den andres, måste tydligen samstämmighet råda mellan alla rättssfärer, d. v. s. rättsordningen innebära ett inom sig samstämmigt system af rättssfärer. Från sådana utgångspunkter är det man kommit till definition af rätten som själfständighet och samstämmighet i yttre (specifikt) personliga förhållanden, alltså förhållanden, hvori endast personer kunna tänkas stå, och som tillika afse något yttre, på ett eller annat vis till sinnevärlden hörande.

Af här antydda olika samhällen äro i erfarenheten tydligt förverkligade äktenskap och familj, kommun, korporation eller stånd, folk

och stat. Till de privata samhällena öfver folkets sfär (ytterst mänskligheten) framträda i mellanfolkliga förhållanden och organisationer blott vissa ansatser, på samma sätt till de publika samhällena öfver statens sfär. Af de empiriskt gifna och organiserade privata samhällena är folket det högsta, med andlig och materiell kultur som ändamål och med de lägre privata samhällena och sist individerna som sina lefvande organer. Under sunda, normala förhållanden koexisterar med folket inom samma landområde staten och verkar där för rättens idé, i sin organism upptagande folket och dess organer.

I sist berörda förhållande ligger för det populära och bildade uppfattningssättet onekligen en svårighet. Om folk och stat här i världen normalt sedt skulle utgöra en och samma konkreta samhällsorganism, hvarför då särskilja folk och stat som olika samhällen? Är icke staten i denna särskildnad, d. v. s. som rättsstat, egentligen en chimär, och är ej staten till sist i sin reellt högsta form just hvad Boström kallade folkstaten? Det populära medvetandets starka sympatier för läran om folksuveräniteten, för s. k. parlamentarism o. s. v. har i en dylik åskådning sina rötter. Vi måste med några ord söka klargöra Boströms ståndpunkt härvidlag.

Om än t. ex. den svenska statens alla medlemmar samtidigt äro medlemmar af svenska folket och omvänt, om än i viss mening den svenska staten och det svenska folket skulle utgöra en enhetlig organism, hindrar detta naturligtvis icke att denna konkreta och enhetliga organism i och genom särskilda organer kan och eventuellt bör fullfölja särskilda samhällliga funktioner. Det ligger just i den moderna utvecklingslärans natur att ha blicken öppen för, i hvilken grad olika funktioner kunna påkalla särskildt för dem anpassade eller utbildade organer. I samma mån funktionerna differera — låt vara att den ena skulle förutsetta den andra — dess mer påkallas organernas differentiering. Just detta förhållande har ock drifvit fram till rättsstatens differentiering från folksamhället: ett och samma konkreta hela måste såsom folksamhälle genom sin särskilda organisation, kallad folkrepresentation, fullfölja den andliga och materiella kulturens idé, såsom rättsstat genom monarken och hans publika organer verka

för den offentliga rättens idé. Det organ, som anpassats för att på bästa sätt verka i den andliga och materiella kulturens tjänst, kan tydligen icke äga den upphöjdhet öfver de privata intressena som sådana, hvilken principiellt måste fordras af organet för rättens idé, enligt hvilken de privata intressena skola ordnas till den samstämmighet, att den enes handlingsfrihet harmonierar med den andres. Och omvändt kan icke detta organ, som framför allt har att rikta sig på fastställandet och skyddandet af resp. rättssfärer som själfständiga och inbördes samstämmiga, direkt fullfölja det andliga och materiella kulturarbetet med dess specifikt sedliga ideal: för den förnuftiga handlingsfrihetens skull måste staten tolerera former af denna handlingsfrihet, genom hvilka ej den andliga och materiella kulturens ideal som sedligt realiserar, så snart blott ej därigenom intrång sker i andras rättssfärer. I öfverensstämmelse härmed står, att den mångskiftande andliga och materiella kulturens specifika representation blir hvad Boström kallar en generell vilja uttryckt medelst beslut af en flerhet personer, medan åter blott en individuell vilja kan tänkas principiellt så befriad från privata intressen, att hon kan tjäna som rättens specifika organ. Staten i sin högsta form som rättsstat är alltså nödvändigt monarkisk, medan den s. k. folkstaten framträder som republik.

Om nu på antydt sätt staten konstituerar rättsordningen för alla privata intressen, sammansluter han ock dessa inom sig till en — i hvad på honom beror — organisk enhet. Staten säges därför ock af Boström vara »en organisk enhet af alla förnuftsgiltiga lefnadsyrken eller verksamhetssätt» (III: 101). Staten är alltså enligt Boström en konkret organism, hvilken i sig äger alla lägre samhällen (incl. folket) och äfven individerna som positiva och levande organ — detta för öfrigt i full öfverensstämmelse med den metafysiska utgestaltningen af hans idélära. Men för sin specifikt rättsliga funktion har denna organism ett alldeles specifikt organ, monarken. Gent emot denne i hans specifikt publika funktion har då enligt Boström t. o. m. folket med sin representation blott att förhålla sig negativt. Men detta vill just säga, att den specifika funktionen är det specifika organets och ej tillkommer den enhetliga organismens andra organer, som äfven de må kunna ha sin särskilda funktion.

Trots berörda motsättning mellan stats- och folkfunktion framträder dessas intima samhörighet i att de kunna betraktas i viss mån som form- och innehållsfunktion. Nämnda samhörighet betingar, att det och det innehållet kräver den och den formen. Just därför måste inom rättsstaten folkrepresentationen ur sin specifika synpunkt granska, hvad monarken önskar stifta som lag, och äger vid all monarkens lagstiftning ett absolut veto, för att i händelse af behof kunna värna sina intressens själfständighet. Just därför äger ock folkrepresentationen att till monarken hemställa om en ur dess synpunkt behöflig lagstiftning, som monarken har att taga under öfvervägande ur den publika rättens synpunkt, för att i händelse af behof bringa sitt eget absoluta veto till användning men eljest stifta den begärda lagen. Lags stiftande är dock härvid monarkens specifika funktion, som han ej delar med någon. Motsvarande synpunkter äga sin tillämplighet äfven i fråga om beskattning, som ju i några länder sker genom »lag», eller andra ärenden, som äga på en gång publik och privat betydelse. Det väsentliga är, att enligt sådan åskådning det publika och det privata ställas själfständiga gent emot hvarandra genom rättsstaten och — därest denna själfständighet å ömse sidor förnuftigt brukas — äfven samstämmiga. Det publika intresset bevakas genom monarken mot det privata och det privata genom folkrepresentationen gent emot det publika, sådant detta företrädes af monarken. Ett sådant ömsesidigt bevakande vore öfverflödigt, därest vi i människorna finge se ideala varelser, som endast vandra förnuftets vägar. Men den gifna verkligheten har annan prägel: människan är ej blott förnuft utan ock sinnlighet, en till på köpet ofta öfvermäktig sinnlighet. Och det är på grund af sinnlighetens tillskyndelser, som detta ömsesidiga bevakande påkallas. Sitt uttryck får detta i rättsstaten såsom konstitutionell monarki, hvarest folket framträder som rättsligen erkänd fullmyndig personlighet, den där genom sin representation själf tager hand om och bevakar sina intressen.

Enligt denna tankegång ligger i den konstitutionella monarkiens ideala begrepp, att folkintressena i sin fullständighet må komma till bevakning gent emot monarken men äfven mot hvarandra. Hvarje afkortning härvidlag blir i själfva verket en afkort-

ning i den konstitutionella monarkiens motsvarighet mot sitt begrepp. Ur den synpunkten vilja vi skärskåda några hufvudmomenter i Boströms lära om folkets representation i staten. Om vi hittills, utan någon väsentligare meningsskiljaktighet åtminstone, kunnat ansluta oss till Boströms rätts- och samhällsfilosofiska åsikter, kommer nu den punkt, där vägarna skilja sig åt.

I den mån inom staten en särskildt konsoliderad rättsställning sammanhänger med olika slag af intressen, framträda dessa som utgångspunkten för de samhällsbildningar man kallat stånd eller korporationer. Boström vill att alla för folkets lif väsentliga men icke de tillfälliga stånden skola ha sin representation inom folket, så att folkrepresentationen utgöres af de resp. väsentliga och tillika rena ståndens samfälda vilja. Rena måste stånden vara, d. v. s. fria från inblandning af öfriga ståndsintressen, emedan ett stånds verkliga intressen eljest skulle kunna motverkas af sådana ståndsmedlemmar, som tillika ägde andra ståndsintressen och möjligen läte sig af dessa bestämma. Att stånden tillika måste vara rena från sådana element, som alls icke besutte ståndets specifika intressen, faller ju af sig själf. I ståndsfrågor skulle stånden hvart för sig äga absolut veto för sin särskilda rättsliga ställnings skydd.

Är nu folkets ändamål som privat samhälle hvad vi ofvan sagt: andlig och materiell kultur, så borde de allmännaste folkstånden vara det andliga och materiella. Det senare uppdelar emellertid Boström i landtmanna- och stadsmannastånd, hvilka på grund af »en viss naturlig spänning eller opposition böra betraktas och behandlas som tvenne väsentliga hufvudstånd inom folket» (II: 345, § 87). Sådant finner däremot Boström icke behöfligt »i anseende till de underordnade stånden inom det andliga, emedan detta har en strängare organisk enhet». Nämnda underordnade stånd inom det andliga ståndet äro det teoretiska — lärare- eller vetenskapsståndet, det praktiska — själasörjareståndet och det ästhetiska — konstnärståndet. Med landtmanna- och stadsmannastånden samt det andliga ståndet anser Boström de rena och väsentliga folkståndens sfär uttömd. Då emellertid »folket ock är ett organ eller en medlem i staten . . . så behöfver det ännu ett organ eller stånd, genom hvilket det närmare sammanhänger med det

offentliga och kan förnuftsensligt inverka på detta», adeln, som alltså vore »det fjärde väsentliga hufvudståndet inom folket» (II: 346, § 90). Enligt denna adelns betydelse kunde där sitta äfven medlemmar af det offentliga eller det publika ståndet, ämbetsmannakåren, alltså personer, som vore monarkens organer, hvilket själfallet ej finge äga rum med de tre andra stånden.

Det är sålunda den svenska 4:stårsrepresentationen före år 1866, som Boström finner filosofiskt eller rationellt sanktionerad, och om detta är han på intet vis omedveten: han tror sig alls icke ha framkonstruerat någon idealrepresentation, utan det är genom tänkande och jämförande betraktelse af den gifna verkligheten, som han, den principiellt antikonstruktive, vill ha kommit till antydda resultat i den filosofiska stats- och samhällsläran. N. b. den svenska 4:stårsrepresentationen, sådan denna var, innan bruksägare och städernas husägare tillfördes borgareståndet såsom med ståndensrenheten oförenliga elementer.

Göra vi halt här, så skall vid någon granskning visa sig, att Boström knappast dragit ut de fulla konsekvenserna af sina premisser. Det var en viss naturlig spänning eller opposition mellan landtmanna- och stadsmannastånden, som föranledde honom att yrka det materiella ståndets uppdelning på antydt vis. Och han framhåller bl. a. såsom afgörande för 4:stårsdelningen, att dessa 4 stånd »rättigheter kunna sinsemellan kollidera såsom sinnliga, ehuru de harmoniera såsom förnuftiga», äfvensom att »hyrderas rättigheter kunna sättas i fara eller förnärmas af de öfriga, utan att detta sker genom något brott, så att statsmakten kan uppträda däremot såsom skyddande, hvarföre ock hvartera måste hafva tillfälle och rättighet att själf skydda dem genom sin röst eller sitt veto emot de öfriga i representationen» (II: 391—2, § 200). Fullföljes denna synpunkt konsekvent och fullt ut, lär man icke kunna stanna vid blott 4 stånd. Låtom oss först betrakta det s. k. landtmannaståndet, d. v. s. det som enligt Boström »har att leda eller behandla naturens produktiva krafter, så att de frambringa det största möjliga kvantum af de för människans ändamål erforderliga medlen» (II: 345, § 87). Här möter oss till en början den naturliga motsättningen för att icke säga spänningen eller oppositionen mellan åkerbrukar- och skogsbrukarintressena, som nyligen kom-

mit så hjärt till synes i den s. k. Norrlandsfrågan, i motsättningen mellan åtskilliga landsändar i senare tiders tullpolitik o. s. v. Till naturens produktiva krafter höra äfven våra vattenfall, torfmossar, stenkol såsom kraftframbringare, våra vattendrag och sjöar för fiskets skull, våra malmer för industriens tjänst. Öfverallt kunna intressena här kollidera såsom sinnliga, låt vara de harmoniera såsom förnuftiga. Öfverallt kunna här den ena sidans rättigheter kränkas och förnärmis, utan att så sker genom brott. Konsekvensen fordrar då det s. k. landtmannaståndets uppdelning i motsvarande antal själfständiga folkstånd. Vända vi oss så till stadsmannaståndet, har detta enligt Boström »att efter behofvet vidare bearbeta, förädla och omsätta¹⁾ de medel», som härröra från naturens af landtmannaståndet i första hand förvaltade produktiva krafter. Äfven här liknande intresse-motsättning: först och främst mellan bearbetar- eller förädlarintressena och omsättarintressena, sedan vid dessa senare mellan detalj- eller småhandel och grosshandel, vid de förra å ena sidan mellan handverk och industri, å andra sidan t. ex. mellan trä- och malmförädling i första hand och i andra, resp. tredje hand (sågverk, snickerifabriker, byggmästeri — hyttor, valsverk, metallfabriker) o. s. v., o. s. v. Jag bortser nu alldeles från oegentligheten af termen stadsmannastånd äfven för den bearbetning eller förädling, som ej försiggår i stad utan på landet.

Och hvad slutligen beträffar Boströms tilltro till den »strängare organiska enheten» inom det andliga ståndet, fruktar jag storligen, att den naturliga intresse-motsättningen ofta kan bli ganska stark mellan det vetenskaplig-teoretiska, det kyrklig-praktiska och det konstnärlig-ästetiska. Häraf blefve konsekvensen en fortsatt uppdelning af de tvenne mellanstånden i nya stånd. M. a. o.: i ett visst skede af kultur måste ståndsrepresentationen enligt Boströms egna prämissor afgjordt växa ut till ett alltför månghöfdadt vidunder, som — helt enkelt omöjliggör sig själf. Endast vid en kultur, där intresse-motsättningen — framför allt på det materiella området — icke nått det djup och den differentiering, som för närvarande är fallet, har 4:stadsrepresentationen kunnat svara mot folkets egen lefvande organisation. Och det var blott genom förbiseende af hur långt denna differentiering hunnit

¹⁾ Enligt denna definition borde bruksägarna verkligen — mot Boströms åsikt — höra till stadsmanna- eller borgarståndet.

redan under 18:hundratalets förra hälft, som Boström kunde så odeladt fasthålla vid ett då föråldradt representationsskick.

Äfven ur andra synpunkter ha vi att fullfölja vår kritik af Boströms lära om folkrepresentationen. Det förefaller helt naturligt, då Boström yrkar, att i folkrepresentationen endast skola ingå de väsentliga, icke de tillfälliga folkstånden. Men det plausibla häri aftrubbas starkt, när man ser till, hvad »väsentlig» skall betyda gent emot »tillfällig». »Väsentliga äro de stånd, som verka direkte för ändamålet (befordra ett godt), och hvilkas verksamhet behöfves för alla människor och alltid»; tillfälliga »de, som verka indirekte för ändamålet (aflägsna ett ondt), och hvilkas verksamhet behöfves endast för vissa människor och tillfälligt». Boström har här utan vidare förutsatt, att en indirekt verksamhet för ett ändamål ej skulle kunna vara väsentlig. Men detta är på intet vis själfklart och ställes i rätt egendomlig dager af de stånd, som Boström omnämner till exemplifikation: »läkare, advokater och dylika, hvilkas verksamhet visserligen är jämförelsevis partiell och tillfällig, men likväl icke får anses för oväsentlig eller umbärlig» (II: 344, § 85). Det röjer för visso icke tillbörlig skärpa i bestämningarna, att här talas om något tillfälligt, som på en gång motsättes väsentlighet och dock ej får anses för oväsentligt. Uppenbart synes, att i en ändlighetens värld, där sjukdom och rätts tvister alltid måste förekomma, deras verksamhet bör anses som väsentlig ehuru indirekt, hvilkas lifsuppgift är att bringa hjälp mot nämnda former af ondt. Vill Boström från representation utesluta ståndsintressen, som ehuru på antydt vis väsentliga dock närmast indirekt sammanhånga med folkändamålet, blir detta ovillkorligen en brist ur synpunkten af fullständigheten i de privata intressenas representation och bevakning gent emot hvarandra och mot monarken. Jag behöfver nu icke ens antyda, att läkarens uppgift som hygieniker lika visst kan sägas uttrycka ett positivt och direkt moment i folkändamålet som hans terapeutiska uppgift är ett negativt och indirekt moment däri.

För öfrigt kunna vi lika litet känna oss till freds med Boströms distinktion mellan verksamheter, som »behöfvas för alla människor och alltid», och sådana, som »behöfvas endast för vissa människor och tillfälligt». Boström har genom denna distinktion för

en gång nedsjunkit från sin synpunkt, att det här är fråga om samhällsrepresentation och ej om individerna som sådana. Behöfver folksamhället väsentligen en verksamhet, så är det likgiltigt, om alla folkmedlemmarna för sin individuella del behöfva denna verksamhet eller ej — denna verksamhet uttrycker dock ett väsentligt moment i folkändamålet, och dess utöfvare utgöra ett väsentligt folkstånd.

Äfven synpunkten af folkståndens renhet möter de största betänkligheter. Vi ha sett, att Boström för ett stånd — adeln — tillstodder intressenas blandning, en blandning som ligger just i detta stånds uppgift att från det privata synpunkt verka för samstämmighet mellan det privata och publika. Så till vida vore här kanske fråga om ett undantag af det slag, som bekräftar regeln. Men härutöfver fanns i adeln som stånd — på grund af verklighetens faktiska förhållanden — en stark blandning af olikartade privata intressen, som dels gör, att Boström vill där placera brukspatronerna, om dessa nödvändigt skulle in i representationen, dels gör, att han energiskt fordrar af de adliga representanterna, det de såsom sådana inom sitt stånd »fullkomligt åsidosätta sina oadliga intressen» och där »bestämmas i sitt handlande endast af de rent adliga, så att de icke där äro i själfva verket blott bönder, borgare eller ämbetsmän». Men på liknande sätt kan en bonde idka fabriksverksamhet eller landthandel på sin gård, borgaren idka landtbruk — iforna tider var ju detta t. o. m. vanligt — och prästen vara en adlig fideikommissarie med landtmanna- och handelsintressen, hvarförutom ju prästerskapet på landet i regel tillika representerar landtmannaintressena. M. a. o. folkståndens renhet är ett empiriskt ogenomförbart postulat, som endast approximativt kan motsvaras under enklare tids- och kulturomständigheter.

Är så förhållandet, så kunna vi inse, hur det går med den »betydande fördel», som efter Boström skulle tillkomma 4:ståndsrepresentationen, nämligen att »endast genom den de voterande kunna förhindras att votera och besluta om rättigheter, som icke äro deras egna» — denna fördel skall nämligen tillkomma 4:ståndsrepresentationen endast »om den är ren och icke fördärfvad genom obehöriga tillsatser» (II: 396, § 208). Men den fordrade renheten har nu

befunnits vara ett för samtida förhållanden alldeles orealiserbart postulat.

Ingen samhällsrepresentation är strängt taget möjlig i erfarenhetens värld annat än genom en af individen, resp. individerna utöfvad abstraktionsakt, därvid individen har att skilja mellan sina intressen som just denna individ och de samhällsintressen, som — i sin mån — genom honom kräfvat sin realisation. För monarkens del har Boström klart och tydligt insett detta, liksom ock att monarkens lägre, sinnliga natur kan medföra, att han vill tillgodose icke statens utan sina individuella intressen. Men motsvarande kraf träffar ock de individer, som tillhöra folkrepresentationen: för dem gäller att abstraktionsvis hålla isär sina egna specifikt individuella intressen, de stånd- eller andra samhällsintressen, som de ha att företräda i folkrepresentationen, och slutligen de allmänna folkintressena, som de tillika böra där företräda så gent emot sina egna stånd-, kommunal- och familjeintressen som gent emot sina specifikt individuella intressen. Äfven härvidlag kan naturligtvis människans lägre natur göra sig gällande mot hennes högre. Men sådana svårigheter kringgås icke genom en intresserepresentation, som dock aldrig kan bli ren. Boströms teori är — mot hans vilja och afsikt — ett försök att medels en s. k. organisation dock faktiskt mekanisera här antydda rent inreförlopp, så att individens egna specifikt individuella och hans samhällsintressen ej gå isär. Hur litet detta är möjligt, därom vittnar hans förut omnämnda uppfordran till adeln att i sitt stånd ej handla som bönder, borgare eller ämbetsmän — en uppfordran, som han bort högst betydligt generalisera till adress och specialisera till de alternativa innehållsmöjligheterna. Hvad Boström emellertid här tilltror adeln, borde han ock kunna tilltro andra folkmedlemmar.

Boström har, som vi sett, i krafvet på folkståndens renhet och väsentlighet rört sig med otillräckligt pröfvade samt därför missvisande förutsättningar. I ännu en riktning kan motsvarande fastställas. Boström har utan egentlig undersökning velat häfda stånden som folkets närmaste och högsta organ. Hans störste lärjunge, Sahlin, har däremot ledt i bevis, att äfven kommunerna ur viss synpunkt kunna betraktas som högsta folkorganer. Då kom-

munens ändamål liksom folkets är andlig och materiell kultur, låt vara på en trängre bas, skulle kommunerna alltså befinnas äga större likformighet med själfva folkändamålet och därför äfven vara adäkvatare organ för detta. Ur sådan synpunkt har Sahlén gifvit ett försvar gent emot Boström för det närvarande på kommunal representation uppbyggda svenska tvåkammerssystemet ¹⁾. Dock är jag icke ens för Sahléns del säker på att han dragit de fulla konsekvenserna af sina prämissor.

Jag instämmer i hans uppfattning, att kommun och stånd ur olika synpunkt båda äro högsta organ för folket, så att ingendera låter utan rest representera sig genom den andra. Men så vidt jag kan se, borde häraf följa, att liksom en korporativt organiserad folkrepresentation ej gör rätt åt kommunernas betydelse för folket, blir förhållandet af motsvarig ehuru omkastad ensidighet, när folkrepresentationen är så att säga kommunalt konstituerad. Tvåkammerssystemet saknar emellertid ej möjlighet att undvika dylik ensidig representation — nämligen genom att konstituera den ena kammaren kommunalt, den andra korporativt. Att här närmare utföra detta, låter sig icke göra. Dock må några allmännaste antydningar lämnas.

¹⁾ Någon tid sedan detta nedskrifvits, har lektor G. J. Keijser med sin kända pietet och omsorg publicerat ett högst förtjänstfullt verk, första delen af Boströms religionsfilosofiska föreläsningar läsåret 1862—3. I denna med filologisk noggrannhet arbetade upplaga, som man får hoppas må kunna bli förd till ett lyckligt slut, meddelas på tal om kyrkan några anteckningar från åren 1864—6, af hvilka framgår, att Boström mot sin lefnads slut kommit till en afvikande åskådning angående kommunen: medan han förut höll denna för en form af privat samhälle, nekar han nu kommunens karaktär af egentligt samhälle. Jag förmår icke dela lektor Keijzers beundran för denna Boströms sista utredning af kommunernas väsen och betydelse. Jag finner den tvärtom ohållbar och på sitt sätt motsägande, då om kommunen otvifvelaktigt gälla de af Boström där uppställda trenne kriterierna på samhälle. Och mig synes den »nya» uppfattningen psykologiskt begriplig närmast som ett uttryck för den äldre filosofens instinktiva behof att komma den s. k. representationsreformen till lifs i själfva fundamenterna: är kommunen samhälle, kan ju en kommunalt uppbyggd folkrepresentation ej vara så alltigenom oorganisk, som Boström anser oskiljaktigt från »liberalistisk» uppfattning och »liberalistiska» kraf! Jag kan sålunda ej heller i denna Boströms »nya» uppfattning se någon verklig — anticiperad — vederläggning af framställningens tankegång här öfvan och i det följande.

Tvåkammersystemet anser man vanligen bringa till representation motsättningen mellan stabilitet och rörlighet i folkintressena, mellan folksamhällets pådrifvande och dess regulativa krafter. I samma mån de senare fattas närmast som återhållande, hämmande, så att säga som broms, kommer onekligen folkrepresentationens politiska tyngdpunkt att hvila i dess andra kammare. Vid saklägets inveckling genom den i båda kamrarna framträdande motsättningen mellan en konservativ-moderat och en liberal-radikal riktning kan jag nu icke fästa mig. Så mycket bör i alla händelser vara tydligt, att en konservatism, som quand même håller på det bestående, är ett organiskt oting, är petrifikation, och vidare att den regulation, som heter broms, är ungefär lika oorganisk samt tillräcklig endast vid en tämligen uniform rörelse. Är det blott åt sådan konservatism och regulation ett kulturfolks representation ger uttryck, så — ett af de tu: endera föreligger något sjukligt i folkets lif eller påföres detta en tvångströja, så att verklig motsvarighet ej existerar mellan folkets lefvande organisation och dess representation. Sund, hållbar är blott den konservatism, som respekterar utvecklingens natur. Och hur känsliga organismernas regulatoriska inrättningar äro, hur föga de låta reducera sig till att blott vara broms, därom kan hvarje biolog ge upplysning.

Just enligt Boströms grundidé om full motsvarighet mellan den konkreta organisationen i folkets lif och dess representation, bör emellertid i denna ovillkorligen komma till uttryck motsättningen mellan det stabila och det rörliga, mellan det pådrifvande och det regulativa. Erkänner man också med Boström det otillfredsställande i s. k. censusstreck, skulle en efter kommunal indelning och med allmän rösträtt¹⁾ vald kammare naturligtvis komma att representera företrädesvis de på en gång rörliga och pådrifvande intressena. Kammaren vid dess sida åter skulle tydligen innehålla de mer regulativa elementen men icke fattade efter bromsinrättningens typ utan verkligt organiskt, med den känslighet för utvecklingens inre kraf, som icke kan tilltros en kammare konstituerad utan direkt hänsyn till de olika mo-

¹⁾ Om »proportionellt» eller icke, måste här lämnas ur räkningen.

menterna i folkändamålet. En kammare, på antydt viss korporativt organiserad, kräver för sin möjlighet den solidaste och mest omfattande statistik. Och en sådan äga vi tyvärr ej ännu, då behovet af densamma ej är till fyllest insedt och därför nödiga medel icke anvisats. En dylik korporativ kammare finge mindre karaktären af något en gång för alla afslutadt och färdigt utan måste hållas öppen för sådan ombildning, som enligt statistikens vittnesbörd borde följa af de väsentligare förändringarna i folkets lefvande organisation. Alla väsentliga motsättningar i folkintressena skulle den afspegla, äfven den mellan arbetsgifvare och arbetare. Den stabilitet, en sådan kammare skulle uttrycka, blefve icke orörlighetens utan den organiska jämviktens. Enligt sin regulativa funktion borde denna kammare ej blott heta utan ock vara den första i folkrepresentationen. Och det förefaller, som om under antydda eventualitet dennas politiska tyngdpunkt snarare skulle lokalisera sig till första än andra kammaren. Dess beslut, fattade i offentlighetens fulla ljus och med en allsidighet i synpunkter, hvartill själfva organisationen ger möjlighet, borde rimligen påverka landets mening djupare och kraftigare än systerkammarens.

Dagens rösträttsfråga gäller närmast vår andra kammare, men dess relationer till första kammarens organisation ligga i sakens natur och ha äfven framträdt i den politiska diskussionen¹⁾. En andra kammare vald på allmänna rösträttens grund blefve ju ännu mer, som slagordet lyder, folkvald, finge ännu mer afgjordt den politiska tyngdpunkten inom sig än för närvarande. Kamrarnes motsättning kunde härvid — mot grundtanken i vår statsförfattning — reducera första kammaren till en nullitet eller leda till upprifvande författningsstrider. Framtiden kommer att utvisa, huruvida icke lösningen af hithörande problem snarare borde gå åt nu antydt håll än i någon af de riktningar, som för ögonblicket ligga det allmänna medvetandet närmre.

¹⁾ P. S.: ja, ha i dessa dagar som känt ledt till ett betydelsefullt riksdagsbeslut.

Tomträtt.

En ny typ af nyttjanderätt till fast egendom.

Af

Revisionssekreteraren Dr S. Skarstedt.

Ett stort och betydelsefullt steg till den i mångt och mycket föråldrade jordabalkens reformering är taget genom den af årets Riksdag antagna lagen om nyttjanderätt till fast egendom. Denna lag är ägnad att i hög grad tilldraga sig uppmärksamhet. Det intresse, som alltid varit knutet till jorden och de rättsförhållanden, hvilka hänföra sig till denna, har måhända aldrig varit så intensivt som i våra dagar. Befolkningens snabba tillväxt särskildt i storstäderna är en naturlig orsak härtill; i mån af folkökningen i allmänhet och befolkningens koncentration i synnerhet kommer jordbesittningen att blifva en allt mer brännande fråga. Det gäller härvid, å ena sidan, att bereda utväg till bästa möjliga utnyttjande af jordens produktiva krafter, och, å andra sidan, att tillgodose behovet af billiga och goda bostäder. Den uppgift, rättsordningen i båda dessa hänseenden har att fylla, är ingalunda lätt, eftersom den här främst har att reglera det alltid ömtåliga rättsförhållandet mellan dem, som äga jord, och dem, som skola efter upplåtelse af ägaren nyttja densamma. I olika afdelningar reglerar den nya lagen detta rättsområde. Den behandlar sålunda särskildt för sig nyttjanderätt, som har jorden till sitt omedelbara föremål — speciellt arrende — och särskildt för sig hyran eller

nyttjanderätten till hus eller del af hus. Hvad beträffar hyran, yttrar Lagberedningen — som utarbetat det till grund för lagen liggande förslaget —: »Väl ligger det utom uppgiften för den privaträttsliga lagstiftningen att söka direkt ingripa för att på lämpligt sätt ordna bostadsförhållandena, men fastställande af säkra, effer rättvisa och billighet afvägda grunder för husägarens och hyresgästens inbördes rättigheter och skyldigheter utgör utan tvivel en väsentlig förutsättning för att i fråga om bostadsförhållandena en tillfredsställande ordning skall kunna utveckla sig. Från denna synpunkt sedt har sålunda denna lagstiftning äfven en icke ringa social betydelse».

Ordnandet på privaträttslig väg af bostadsförhållandena har dock Lagberedningen ansett böra ske icke allenast genom hyresinstitutets utveckling och modernisering. En ny insats för lösandet eller främjandet af städernas bostadsfråga har Lagberedningen velat finna i *tomträttsinstitutet*, hvilket, allmänt uttryckt, innebär upplåtelse på viss lång tid af tomter till bebyggande. Såväl Kungl. Maj:t som Riksdagen hafva anslutit sig till denna Lagberedningens uppfattning; den nya lagen öfverensstämmer i denna del i det allra väsentligaste med Lagberedningens förslag. För denna nya upplåtelseform skall i det följande — delvis i belysning af äldre svensk rätt och utländsk lagstiftning — lämnas en kortfattad redogörelse ¹⁾.

Det karaktäristiska för tomträten, jämförd med annan upplåtelse af nyttjanderätt, är:

att föremålet för tomträttsupplåtelse är allenast tomt i detta ords specifika betydelse af ett sådant inom fastställd plan för bebyggande (stadsplan) beläget område, som blifvit vid tomtindelning afskildt såsom själfständig tomt;

att tomträtt icke får upplåtas af hvilken tomtägare som helst, utan endast till tomt, som tillhör Kronan, köping eller annan kommun eller municipalsamhälle eller ock fideikommiss eller annan stiftelse;

att den längsta tid, för hvilken tomträtt må upplåtas, är bestämd till etthundra år (eljest tjugufem år);

¹⁾ Denna är hufvudsakligen grundad på Lagberedningens betänkande i ämnet.

att hufvudsakliga syftet med tomträttsupplåtelse är att å tomten skall af tomträttshafvaren uppföras bostadshus;

samt att tomträtten skall i samma ordning som fast egendom kunna begagnas såsom underpant för fordran, m. a. o. att tomträtten tillika med å tomten uppförd byggnad kan intecknas för fordran.

Redan denna allmänna begreppsbestämning torde våra ägnad att leda uppmärksamheten på hvad som varit det grundläggande motivet för tomträttsinstitutets införlifvande med vår lagstiftning. Institutet är väsentligen afsedt att utgöra ett led i städernas tomtpolitik. Att särskildt i storstäderna ett ingripande från det allmännas sida för ordnande af bostadsförhållandena är berättigadt och påkalladt, erkännes allmänt, om ock angående rätta sättet härför olika meningar bryta sig mot hvarandra. »Att» — yttrar Lagberedningen — »de, som i staden hafva sin verksamhet eller söka sådan, må kunna där finna en sund bostad till rimligt pris är en förutsättning för samhällets egen utveckling och framåtgående. Missförhållanden i sådant afseende drabba väl närmast de mindre bemedlade, men de återverka ovillkorligt på det hela. Bostadsfrågan är en fråga icke endast om enskildes ekonomi och trefnad, det är en fråga om allmänt väl. Drifvas hyrorna i höjden, höjes därmed också den allmänna prisnivån; de som kunna det söka sin bostad annorstädes; samhällets utveckling hämmas. Tvingas de obemedlade att sammantränga sig i bostäder med otillräckligt utrymme eller af underhaltig beskaffenhet, för detta med sig verkningar i hygieniskt och moraliskt hänseende, hvilka göra sig kännbara för alla, som tillhöra samhället. Att söka på ett tillfredsställande sätt ordna bostadsförhållandena är samhällets både rätt och plikt». Såsom en verkligt kommunal angelägenhet af största vikt måste det därför betraktas, att samhället lämnar kraftig hjälp till förhindrande af att hyrorna oskäligen uppdrifvas. Det är naturligt, att af denna hjälp kan väntas mest, om samhället därvid riktar sig mot den viktigaste bland de faktorer, som medverka till hyrornas uppdrifvande. »En af de väsentligaste bland dessa är» — yttrar Lagberedningen vidare — »priset på byggnadsmark. Tillgången på lämplig sådan är begränsad, och därpå begagnar sig spekulationen för att ytterligare fördyra den. Den stegring af

tomtvärdet, som vid en snabb utveckling af samhället inträder, är därför oerhörd. Vid de sålunda alltjämt stegrade kostnaderna håller sig byggnadsverksamheten tillbaka, till dess genom hyrnas ytterligare stegring kostnaderna kunna med säkerhet beräknas blifva ersatta. Där uppkommer verklig bostadsbrist. De byggnader, som uppföras, måste anläggas på att afvinna byggnadsplatsen högsta möjliga afkomst; husen blifva hyreskaserner med onaturligt uppjagade hyror. Äfven lägenheter af den mest underhålliga beskaffenhet måste tillgripas; inneboendesystemet anlitas i stor utsträckning.»

En lycklig omständighet är, att de svenska städerna verkligen äro i tillfälle att genom tillhandahållande af byggnadsmark i stor utsträckning tillgodose behovet af bostäders uppförande. Städerna äro nämligen i allmänhet stora jordägare; såsom jordägare äro de, praktiskt taget, att anse äfven i fråga om de ofta mycket vidsträckta s. k. donationsjordar, som under äldre tider tillagts städerna för deras utveckling och förkofran.

Olika sätt kunna naturligtvis tänkas, på hvilka städerna hafva att gå till väga i syfte att tillhandahålla byggnadsmark. Ett är, att staden i mån af behof och efterfrågan säljer jord till bebyggande. Härom anför Lagberedningen: »Utan tvifvel kan på denna väg genom ett planmässigt förfarande åtskilligt åstadkommas för att reglera tillgången på bostäder. Erfarenheten visar emellertid att under tider af hastig utveckling verksam hjälp på detta sätt alls icke beredes. Sedan staden afhändt sig äganderätten till tomten, saknar den utväg att bestämmande inverka på sättet för tomtens användning. Om staden i syfte att bereda bostäder för dem, som mest tryckas af bostadsnöden och af de stegrade hyrorna, upplåter tomten på billigare villkor än de i enskilda tomtmarknaden gängse, kan den icke hindra att inom kort spekulationen träder emellan och tomten ombyter ägare; syftet vinnes icke, bostads- och hyresförhållandena beröras däraf föga, endast åt den enskilda spekulationen beredes en vinst. Äfven om staden är i tillfälle att idka tomtförsäljning i sådan utsträckning, att den bestämmer priset på tomtmarknaden, kan detta inflytande icke gärna blifva annat än öfvergående. Och i alla händelser går staden förlustig den värdestegring, som småningom inträder och hvars bevarande bör efter-

sträfväs. Kommer framdeles staden i behof att för något allmänt ändamål använda tomten, nödgas den underkasta sig dryga uppoffringar för att däraf komma i besittning.»

Otvifvelaktigt är den synpunkt, Lagberedningen sålunda anlagt, högst beaktansvärd. Den kommunala verksamheten bör näppligen ske på sådant sätt, att kommunen därvid lämnar ur räkningen sitt eget stadigvarande ekonomiska intresse. Den stegring af jordvärdet, som vid ett samhälles utveckling med nödvändighet inträder, är en följd af denna utveckling själf och af de åtgärder, som för dess befordrande af samhället vidtagits. Det bör därför vara samhället angeläget att sörja för att denna värdestegring, så vidt lämpligen kan ske, också kommer det allmänna till godo. Denna synpunkt bör därför ock vid den kommunala verksamheten på detta område noggrant beaktas. Det är väl sant, att detta syftemål kan vinnas på det sätt att staden själf bygger och därefter uthyr lägenheterna. Att staden sålunda uppträder såsom byggherre och hyresvärd torde dock lämpa sig allenast så vidt fråga är om att bereda billiga bostäder åt dem, som äro i stadens tjänst. Skulle härutöfver staden drifva hyresaffärer, kunde det icke undvikas att staden komme att ingripa i enskilda förhållanden i en utsträckning, som icke stode väl tillsammans med de allmänna kommunala uppgifterna. Man har vidare förordat befogethet för kommun att förbehålla sig rätt att få återköpa försäld mark. Förslag härom förelåg vid årets Riksdag men blef icke godkändt. Visst är ock, att återinförande af den hos oss en gång utdömda återköpsrätten kunna så goda skäl anföras, att denna väg icke lär böra beträdas, med mindre den efter grundlig utredning skulle befinnas alldeles oundviklig.

Vid nu angifna förhållanden torde för närvarande knappast återstå annat än att man söker göra det rättsligt möjligt för städerna att åt enskilda upplåta tomtmark på sådana villkor, att de utan hinder däraf, att marken icke bekommes med äganderätt, kunna med fördel bebygga densamma. Samhället bevarar då åt sig värdestegringen och kan i följd däraf sätta de utgifter, som skola för tomträtten utgöras af tomträttshafvaren, skäligen låga. Härigenom förenas allmänt väl med enskild fördel. Fortfar samhällets utveckling normalt, kan det antagas, att samhället i fram-

tiden blir mer än väl ersatt för den momentana uppoffringen i fråga om ränteafkastning af jorden.

Det är gifvet, att den fördel, som ifrågavarande — superficialiska — upplåtelseform skall bereda de enskilda, kan i praktiken utvinnas under olika former. Tvenne hufvudformer komma dock härvid i betraktande. Den ena är, att den bostadsbehövande själf blir innehafvare af tomträten; den andra är, att mellan samhället och de enskilda står en förmedlare, en bostadsförening eller ett aktiebolag med filantropiskt syfte. I sistnämnda fall upplåtas tomträterna till föreningen eller bolaget, som i sin ordning uthyr bostäderna. Angående det förstnämnda alternativet yttrar Lagberedningen: »Väl kan en superficialisk besittningsrätt aldrig jämnställas med äganderätt; fördelen att icke behöfva utgifva någon köpeskillning uppväges väsentligen af den större lättheten för en ägare att belåna sin fastighet, och utsikten till en vinst genom värdestegringen bereder honom ersättning för den högre årliga ränteutgiften. Den som därtill är i tillfälle kommer naturligtvis alltid att föredraga att till bebyggande skaffa sig egen mark. Men det är endast för ett försvinnande fåtal, denna utväg i de större städerna står öppen; för det stora flertalet ligger det »egna hemmet» i sådan mening utom räckhåll, det är till förhyrning man är hänvisad för att bereda sig och de sina bostad; och ställes jämförelsen, såsom sig bör, mellan en hyresgästs vanliga läge och hvad med användande af ifrågavarande system kan uppnås, utfaller jämförelsen visserligen till fördel för detta. Denna upplåtelseform bereder dock tillfälle för en enskild person, som icke förfogar öfver något större kapital, att förskaffa sig eget hus och därvid inom vissa gränser inrätta sig efter hvad han finner för sig behöfligt och lämpligt. Men framför allt ligger fördelen däri, att innehafvaren, om han ordentligt erlagger sitt tomtöre, är — visserligen icke ovillkorligt — tryggad mot uppsägning och icke behöfver befara opåräknad hyresstegring.» Den andra hufvudformen har sin styrka däri, att den erbjuder ett medel att direkt motverka de olägenheter, som för närvarande vidlåda hyresförhållandet. Hyresgästerna få att göra med hyresvärdar, hvilkas intressen icke äro motsatta de förras. Att på förhand afgöra, huruvida en-

dera hufvudformen i det hela äger företräde framför den andra, är en vanskligh sak; lagen lämnar emellertid rum för anlitan de af varè sig den ena eller den andra.

Efter den nu lämnade utredningen torde det vara tydligt, hvarför den nya upplåtelseformen icke står enskilda tomtägare till buds. Af institutets ändamål är nämligen denna begränsning en naturlig följd. Detta är den ena sidan af saken. En annan är, att, om institutet finge användas enskilda emellan, sådant skulle betaga institutet dess förmåga att verka till hyresprisens hållande vid en lägre nivå. Det skulle nämligen då med säkerhet uppkomma en spekulation i tomträtter, som till omfattning och verkningar icke komme spekulat ionen i fastigheter så synnerligen mycket efter. De enskilde tomtägarna skulle i regel upplåta tomträtter uteslutande i affärssyfte. Upplåtelse rna komme att ske till personer, som i sin ordning skulle göra affär med tomträtterna. Tomtägarna skulle icke bry sig om att vid upplåtelse rna fästa villkor i syfte att tomterna blefve bebyggda med billiga hus eller att hyror na hölles inom måttliga gränser; tomträtts hafvarne skulle vänta med att bebygga tomterna, tills det lönade sig bäst, och följaktligen, bidraga till hyror nas uppdrifvande alldeles som nu. I dessa hänseenden ställer det sig helt annorlunda, om tomträttsupplåtelse rna förbehållas — omedelbart eller medelbart — samhället själf. Det ligger i samhällets makt och intresse att göra upplåtelse rna och deras bestånd beroende af sådana villkor med afseende å tomtens bebyggande, husens underhåll, hyresprisen o. s. v., att tomträtterna komma att blifva ett mycket dåligt och litet lönande spekulationsföremål.

Tomträtten är alltså enligt lagen ett »municipalt» institut. Äfven andra kommuner än städerna få emellertid begagna det samma, och med kommun likställes i detta hänseende municipal-sambälle. Enahanda behörighet är tillerkänd Kronan. Att härutöver äfven mark hörande till fideikommiss eller annan stiftelse får upplåtas med tomträtt har sin särskilda grund däri, att, då fideikommisssegenskapen utgör hinder för föryttring samt i fråga om andra stiftelser föryttring ofta skulle stå i strid mot stiftelseurkunden, mark, som är lämplig för bebyggande, skulle sakna användning för sådant ändamål, därest icke tomträttsinstitutet

finge tillitas; för hvarje särskildt fall erfordras dock Konungens tillstånd — en restriktion, som längre fram skall närmare beröras.

Såsom förut nämnts, får tomträtt icke upplåtas för längre tid än etthundra år. Detta, att upplåtelsen alltid skall afse en begränsad tidrymd, gör institutet till något helt annat än det i vårt land urgamla systemet med s. k. ofria tomter, om än båda dessa system i viss mån kunna sägas hvila på samma grundtanke. Till jämförelse må här nämnas några ord om uppkomsten och utvecklingen af ofri-tomt-systemet. Redan under den tidigare medeltiden göres i städerna skillnad mellan »själfägande jord» och »ofri grund»; med det senare förstås jord, som tillhörde städerna själfva (eller ock kyrkliga stiftelser) men innehades af enskiida med *ständig* besittningsrätt. Ehuru denna från början hvilade på privaträttslig grund, miste den dock snart till stor del denna sin privaträttsliga karaktär. Vederlaget för besittningsrätten — tomtören — erhöi ganska snart egenskapen af grundränta eller skatt. Detta visar sig bland annat däri, att tomtörens belopp bestämdes icke genom vanligt privaträttsligt aftal utan genom taxering af stadsmyndigheterna; tomtören kunde tid efter annan höjas eller sänkas af myndigheterna. Sedan städerna i donationsjordarne erhållit stora vidder byggnadsmark, kom vid sådan jords upplåtande en viss byggnadsskyldighet allmänt att göras till villkor för rätten att innehafva ofri tomt. Vid öfverlåtelse af bebyggd sådan tomt skulle byggnaderna hembjudas staden till inlösen, hvarigenom staden hade möjlighet att »konsolidera» äganderätten till byggnaderna med äganderätten till marken. Såväl före som efter 1734 års lags tillkomst räknades byggnad å ofri tomt till lösöre, ehuru å besittningsrätten med byggnad utfärdades fastebref såsom vid förvärf af äganderätt. Hvad nu nämnts har i hufvudsak gällt intill våra dagar. Att lagfartsinstitutet — och därmed äfven reglerna angående inteckning i fast egendom — skall tillämpas jämväl å ofria tomter följer däraf, att såsom fast egendom anses »byggnad å ofri tomt i stad i förening med sådan rätt till tomten, att den ej må af ägaren återtagas, så länge tomtören erläggas eller utan att lösen för byggnaden gifves». Denna korta skissering torde vara tillräcklig för att visa, att — för att tala med Lagberedningen — »den för all framtid gällande nyttjanderätt, som mot erläggande af viss årlig

afgift tillkom tomtinnehafvaren, efter hand, då det ursprungliga legovederlaget antagit karaktären af en grundränta, öfvergått till en rätt, som i praktiskt afseende är i viss mån likställd med äganderätt till fri och egen grund. Från juridisk synpunkt är väl stadens äganderätt alltjämt bevarad, men denna äganderätt är så blottad på praktiskt innehåll, att densamma ter sig hufvudsakligen såsom en logisk förutsättning för tomtens egenskap af ofri grund.»

Det har ansetts tvifvelaktigt, huruvida detta urgamla upplåtelsesätt alltjämt stått städerna till buds, ehuru för upplåtelse af nyttjanderätt i allmänhet sedan medlet af 1800-talet gäller viss tidsbegränsning. Visst är dock, att äfven under senare tid i åtskilliga städer upplåtelse af ständig besittningsrätt ägt rum delvis i ganska stor utsträckning. I sammanhang med tomträttsinstitutets införande har emellertid det gamla ofri-tomt-systemet blifvit för framtiden helt och hållet aflyst.

Att tomträttsupplåtelse icke får ske för all framtid har sin grund däri, att allenast under sådan förutsättning den ofvan antydda uppgiften för städernas tomtpolitik kan fyllas. Finge ständigt besittningsrätt upplåtas, är det uppenbart, att staden skulle handla utan blick för sitt eget ekonomiska intresse, om den en gång för alla fastslog det årliga vederlaget för sålunda upplåten besittningsrätt. Det kunde icke gärna undvikas att staden förbehölle sig rätt att tid efter annan höja vederlaget. Och då icke ens grunden för en dylik successiv höjning vore möjlig att på förhand bestämma, måste förbehållet, därest det skulle hafva reell betydelse, gå ut på att staden skulle hafva fria händer att i framtiden besluta om vederlagets storlek. Men det är tydligt, att en sådan ordning skulle innebära allt för stor våda för rättssäkerheten. Lagberedningen gifver uttryck häråt i följande ord: »Det är lätt insedt, att, om tomtinnehafvaren är i sådant hänseende utan vidare underkastad hvad stadens styrelse beslutar, han kan komma i det läge, att han är nödgad att uppgifva besittningsrätten, och att denna osäkerhet komme att återverka på den »fastighetskredit», som på sådan grund skulle byggas. Därest detta system vunne allmän tillämpning, vore den faran visserligen icke utesluten, att frågor af denna art kunde komma att alstra häftiga

strider inom samhället och inverka störande och förryckande på andra dess förhållanden. Sannolikt skulle förr eller senare inträda en strömning, som för åvägabringande af ett säkrare rättsförhållande fordrade äganderättens konsolidering åt ena eller andra hållet.»

Lagen stadgar äfven en minimitid för tomträttsupplåtelse, nämligen tjugusex år. Härigenom har man allenast velat ytterligare markera sådan upplåtelses åtskillnad från vanliga nyttjanderättsupplåtelser, hvilka i fråga om reglerad tomt enligt den nya lagen icke äro bindande för längre tid än tjugufem år.

Inom Riksdagen tog sig intresset för det nya institutet i viss mån en riktning, som var främmande för Lagberedningens ståndpunkt. Det uttalades nämligen inom Riksdagen en önskan att få tomträtten så att säga ställd på en bredare bas. Man ville i tomträtten vinna äfven ett medel att utan jordens föryttrande skapa egna *jordbrukshem*. Detta önskemål blef emellertid icke uppfyllt; att bereda institutet användning jämväl för upplåtelse af jordbrukslägenheter syntes Riksdagen utan olägenhet kunna anstå till dess det visat sina verkningar på det område, för hvilket det egentligen vore afsedt. Det förtjänar erinras, att genom den nya lagen alldeles icke beröres Kronans befogenhet att begagna den form för jordupplåtelse för all framtid, som benämnes *stadgad åborätt*. Denna »emfyteutiska» rätt — för hvars återupplifvande i praktiken röster på senaste tiden höjts — motsvarar för landsbygden den »superficiariska» rätt till ofri tomt, som efter hvad ofvan nämnts haft städernas bebyggande till hufvudsyfte.

Emellertid vidtogos af Riksdagen i annat hänseende åtgärder, hvarigenom tomträttsinstitutets användbarhet kommit att icke oöförligt ökas. Detta skedde därigenom att tomträttslagen sattes i visst samband med den vid samma Riksdag beslutade lagen angående stadsplan och tomtindelning. Enligt nu gällande författningar förhåller det sig så, att å landsbygden stadsplan och tomtindelning såsom i stad icke kan anordnas för annat område än sådant, som ingår i eller är afsedt att ingå i visst *samhälle* (köping, municipalsamhälle), samt att planläggning af jord hörande till stad må ske allenast i sammanhang med och i anslutning till den redan befintliga stadsplanen. Härutinnan gör nu den nya

stadsplanelagen först och främst den ändringen, att å landet stadsplan under vissa förutsättningar kan komma till stånd för hvad område som helst, »där större byggnadsverksamhet är att förvänta». Vidare blir det tillåtet att å viss del af stads område lägga en från den allmänna planen skild, själfständig stadsplan. I följd af dessa förändrade anordningar hafva betingelserna för uppkomsten af tomter i sträng mening väsentligen reducerats, och följaktligen har äfven för upplåtelse af tomträtter fältet blifvit rymligare, än under andra förhållanden skulle varit fallet. Hvilken praktisk betydelse detta kan få, inses lätt. Det blir t. ex. möjligt för Kronan att under form af tomträtt bereda egna hem åt alla dessa järnvägsfunktionärer, som måste hafva bostad vid järnvägsstationer, där förutsättningarna för bildande af municipalsamhällen saknas. Städerna blifva i tillfälle att å områden, som ligga utom jurisdiktionen, upplåta tomträtter utan att dessförinnan behöfva ombesörja dessa områdens inkorporering med städerna, likasom dessa kunna upplåta sådan rätt till donationsjord eller annan inom stadsområdet belägen jord, som ligger så aflägsset från den egentliga staden, att den tid knappast kan tänkas, då å området kunde komma att läggas plan i omedelbar anslutning till den gamla stadsplanen. Vidare följer af det sagda, att å landet icke blott köpingar och municipalsamhällen utan äfven vanliga kommuner kunna begagna sig af den nya upplåtelseformen.

Fastställandet af rättsförhållandet mellan tomtägaren och tomträttshafvaren öfverlämnar lagen åt kontrahenterna själfva. De närmare villkoren för tomträttshafvarens rätt att göra sig tomten till godo och att behålla densamma under aftalad tid ankommer det således på kontrahenterna att själfva efter öfverenskommelse fixera. Det kunde synas, som om, när det gäller så viktiga intressen, som här äro i fråga, i lagen hade bort upptagas vissa normerande bestämmelser angående aftalets innehåll. Att likväl så icke skett, har sin grund däri, att det förmynderskap, som skulle ligga uti en dylik legal kontroll, vid närmare granskning finnes obehöfligt och dessutom icke alldeles ofarligt. Ehuru lagen

lämnar vederbörande fria händer i fråga om bestämmandet af särskilda villkor för tomträttens tillgodonjutande, har man dock, praktiskt taget, helt visst att räkna med en begränsning härutinnan såsom själffallen. Hur billigt priset för tomträten än må sättas, är det uppenbart att lusten att för egen räkning bebygga en annans tomt icke kan vara synnerligt stor, om aftalet utsätter tomträttshafvaren eller hans efterkommande för den eventualiteten att under den aftalade tiden nödgas af en eller annan anledning återlämna tomten. Faktiskt möter mot tomträttsupplåtelse på dylika villkor hinder däraf, att tomträten skulle blifva föga eller alldeles icke användbar såsom belåningsobjekt, för så vidt fråga är om belåning hos penninginrättningar eller enskilda kapitalister. Om däremot samhället beslutar sig för att själf ställa sig såsom långifvare, då, men också endast då, läser uppställandet af särskilda förverkandeskäl låta sig i praktiken genomföras; samhället nöjer sig då med en säkerhet, som för alla andra skulle vara af underordnad värde. Dessutom är att märka, att det utan tvifvel i allmänhet skall vara möjligt för samhället att afstå från att genom särskilda förverkandeskäl inskränka tomträttens själfständighet. Detta är först och främst fallet, om tomträttsupplåtelserna ske till föreningar eller bolag såsom förmedlare. Vidare är för tryggande af samhällets rätt att utfå tomtören en så sträng påföljd som förverkande obehöflig; lagen tillägger nämligen samhället en särdeles god förmånsrätt för sin fordran på vederlag. Skulle tomträttsaftalet innefatta t. ex. bestämmelse att allenast en-familjs-hus får å tomten uppföras, har samhället utan vidare i sin makt att förhindra byggnadsföretag i strid häremot, likasom i allmänhet i fråga om sättet för tomternas bebyggande erforderlig trygghet kan för samhället vinnas genom bestämmelser i en allmän byggnadsordning. Vill samhället förebygga, att tomten lämnas allt för länge obebyggd, kan sådant ske genom stipulerande af vite för underlåtenheten att bygga. För öfrigt läser här en förverkandeklausul vara alldeles i sin ordning; hvarken ur tomträttshafvarens intresse eller från kreditsynpunkten kan någon befogad anmärkning göras mot att tomträttshafvaren går miste om tomten, därest han oskäligt fördröjer dess bebyggande.

Å andra sidan är det att förvänta, att tomträttsaftalen icke komma att sakna uttryckliga bestämmelser därom, huru med byggnad, som af tomträttshafvaren uppförts, skall förhållas, när aftalstiden utgår eller eljest aftalet upphör att gälla. Äfven denna sida af saken lämnas i själfva lagen oreglerad. Skulle nu äfven aftalet iakttaga tystnad härutinnan, innebure detta, att vid aftalets upphörande samhället hade rätt att påyrka byggnadernas borttagande. Sådant vore otillfredsställande såväl ur nationalekonomisk som ur privatekonomisk synpunkt. Ej stort bättre blefve det, om samhället förbehölle sig rätt att utan vidare — utan lösen — blifva ägare till åbyggnaden. I händelse af dylikt förbehåll kan det tagas för gifvet, att allt efter som tiden framskrider tomträttshafvarens benägenhet att hålla åbyggnaden vid makt och i skick aftager; om vid tiden för tomträttens upphörande tomten befinnes bebyggd med ett bofälligt hus, skall detta icke förvåna. Annorlunda blir förhållandet, om för åbyggnaden skall gäldas lösen, helst dennas belopp måste göras beroende af det skick, hvori åbyggnaden befinner sig. Att äfven från kreditens synpunkt en aftalsbestämmelse om lösen är af stor betydelse, behöfver knappast påpekas. Äfven för den händelse att samhället skulle före den aftalade tidens utgång på grund af förverkande återtaga tomten är från nu angifna synpunkt en dylik bestämmelse fullt befogad och naturlig. Efter hvilken grund lösen skall utgå, kan naturligtvis vara föremål för olika meningar. Så mycket torde dock vara visst, att samhällets och tomträttshafvarens i viss mån stridiga intressen måste jämkas mot hvarandra; å ena sidan kan tomträttshafvaren icke påräkna att utfå åbyggnadens fulla värde, men å andra sidan måste lösen utgå med ett belopp, tillräckligt stort att intressera honom för ett ordentligt underhåll af åbyggnaden. Vidare torde det böra vara utom tvist, att i afseende å löseskillingens storlek skillnad bör göras mellan det fall, att tomträtten normalt upphör att existera, och sådana händelser, då på grund af förverkande aftalet förlorar giltighet.

Så till vida inlåter sig emellertid lagen på lösensfrågan, att, därest enligt aftalet lösen skall utgå till tomträttshafvaren, denne dock icke får uppbära densamma till förfång för den, som har inteckning i tomträtten. Löseskillingen skall i främsta rummet

användas till gäldande af denna; och äro för kontroll härå särskilda föreskrifter meddelade.

Lagen utgår ifrån att tomträthen skall kunna obehindradt öfverlätas från en till annan. Hinder möter dock ej heller här mot fri öfverenskommelse; öfverlätelserätten kan således uteslutas eller inskränkas. Praktisk betydelse kan detta få för den händelse att tomträtsupplåtelse skola ske till bostadsföreningar eller filantropiska bolag — stadens medgifvande till öfverlåtelse är då ett helt naturligt villkor — eller omedelbart till personer i viss ställning t. ex. stadens egna tjänstemän — det kan då ifrågasättas att öfverlåtelse till annan än person i enahanda ställning ej bör utan vidare få äga rum. — I fråga om utmätning och exekutiv försäljning af tomträtt skall denna behandlas såsom vore den fast egendom; likaså skola de angående expropriation af fast egendom gällande regler tillämpas, när expropriation af tomträtt ifrågakommer.

Så länge man endast har att göra med Kronan och samhällen såsom tomträtsupplåtare, behöfver det icke befaras, att tomträtskontrakten skola innehålla bestämmelser, som strida mot det allmännas intresse eller mot god ordning eller som försätta tomträttshafvaren i en tryckande ställning. Detsamma kan däremot icke obetingadt antagas, då upplåtaren är en fideikommissarie eller en stiftelse. Detta är anledningen till lagens föreskrift att i hvarje särskildt fall af upplåtelse från fideikommiss eller stiftelse aftalet skall pröfvas och fastställas af Kungl. Maj:t. En särskild synpunkt framhölls härvid af Riksdagen, då denna »föreställde sig att Kungl. Maj:ts tillstånd till upplåtelsen komme att göras beroende däraf, att icke, när upplåtelse tiden ginge till ända, dåvarande fideikommissarie blefve i tillfälle att för sitt samtycke till tomträtsaftalats förnyande föreskrifva villkor, som för tomträttshafvaren blefve öfver höfvan betungande.»

Det närmaste föremålet för den pantträtt, som genom inteckning i tomträtt skall vinnas, är tomträthen själf. Men denna pantträts ekonomiska betydelse är väsentligen beroende däraf, att tillika med själfva tomträthen den å tomten befintliga åbyggnaden omfattas af inteckningen. Därför skall enligt lagen åbyggnaden rättsligen vara att anse såsom tillbehör till tomträthen. Innan in-

teckning får meddelas i tomträtten med redan befintligt eller blifvande tillbehör — byggnad, stängsel eller annan för stadigvarande bruk afsedd anläggning å tomten —, måste det vara alldeles klart, att ingen kollision kan uppstå mellan tomträttsinteckningen och tilläfvarens befintlig inteckning i själfva tomten. I och för sig är det nämligen icke uteslutet, att inteckningar af båda dessa slag kunna samtidigt bestå. Nämda konflikt förebygges af lagen därigenom att inteckning i *tomträtten* icke får komma till stånd så länge det finns någon inteckning i *själfva tomten*. Inteckning i *tomträtten* får nämligen icke meddelas förr än till säkerhet för tomträttens bestånd meddelats »inskrifning», motsvarande lagfarten vid äganderätt; dylik inskrifning åter får icke meddelas, med mindre tomten är gravationsfri. Härigenom kommer inskrifningen af tomträtten att blifva första gravationen å själfva tomten. Därest efter inskrifningen inteckning skulle tagas i tomten, är sådant utan betydelse för tomträtten och de inteckningar, som då äro eller sedermera blifva meddelade i tomträtten. För de speciella bestämmelserna angående inskrifning af och inteckning i tomträtt saknas anledning att här närmare redogöra.

Innehållet i tomträttsaftalet kan naturligtvis under upplåtelse-tiden genom särskild öfverenskommelse ändras, likasom tillägg till aftalet kan komma till stånd, hädadå antingen till nackdel eller till förmån för tomträttshafvaren. Sådana öfverenskommelser skulle icke hafva påkallat lagstiftarens särskilda uppmärksamhet, därest icke tomträtten vore föremål för inteckning. Det är nämligen klart, att en inteckningshafvare icke behöfver finna sig i att aftalet undergår förändring. Består denna t. ex. däri, att kontrahenterna öfverenskomma om nya förverkandeskäl eller att från början aftalad lösen för åbyggnad icke skall vid tomträttens upphörande utgå, influerar ju sådant på inteckningshafvarens rätt. Följaktligen skall ändringen eller tillägget vara utan verkan mot denne, så vida han icke medgifver sådan verkan, och i enlighet härmed får ändringen eller tillägget icke intagas i rättens protokoll — ett särskildt s. k. tomträttsprotokoll skall föras — med mindre inteckningshandlingen uppvisas för rätten. Uppvisas den, skall bevis därom åtecknas densamma.

Likasom tomträten haft en inhemsk föregångare i ofri-tomt-systemet, äger den äfven en motsvarighet i vissa rättsföreteelser i utlandet. Att skärskåda tomträten i belysning af dessa har sitt stora intresse icke minst därför att de utländska rättsinstituten, sådana de framträda i verkliga lifvet, hafva äfven den socialpolitiska bakgrunden gemensam med vår tomträtt. En åskådlig bild af den utländska rätten erhålles genom den framställning däraf, som Lagberedningen i sitt betänkande lämnat. Och då nämnda framställning icke lämpligen bör här ersättas med en kortare sådan, följer här nämnda framställning oförändrad. Det heter där:

»Såsom en särskild art af sakrätt upptager tyska civillagen (1012—1017 §§) »Erbbaurecht», hvilken betecknas såsom en för ytterlig och ärftlig rätt att å en annans fastighet, öfver eller under jordytan, hafva en byggnad (Bauwerk) — hus, källare, monument, viadukt eller dylikt; rätten kan äfven sträcka sig till mark, som icke erfordras för själfva byggnaden, men hvars begagnande länder till fördel vid byggnadens användning. Rättsförhållandet grundas genom aftal mellan kontrahenterna under den för öfverlåtelse af äganderätt till fastighet stadgade form, och rätten skall såsom andra sakrätter till fast egendom inskrifvas i fastighetsboken. I öfrigt föreskrifver lagen endast att med afseende å denna rätt skall tillämpas hvad som gäller angående fastighet. Den kommer sålunda att införas å ett eget blad i fastighetsboken och kan själf belastas med hypotek. Angående rättsförhållandets innehåll gifver lagen inga normerande bestämmelser; det är åt kontrahenterna öfverlämnadt att härom fritt bestämma, ehuru visserligen fastighetsbokslagstiftningen föranleder att icke åt aftalsbestämmelser af hvilket innehåll som helst kan beredas sakrättslig giltighet.

Den knapphändighet, med hvilken lagstiftaren behandlat institutet, torde i väsentlig mån vara beroende däraf, att vid lagens affattande man visserligen icke tillmätte institutet den praktiska betydelse, man sedermera trott sig kunna afvinna detsamma. Erbbaurecht var endast till namnet en ny skapelse af den tyske lagstiftaren. Institutet är bildadt efter den romerska superficies, ehuru det äger motsvarighet äfven i äldre tysk rätt. Enligt ursprunglig romersk rättsuppfattning kunde endast den som ägde marken vara ägare af hvad därå var uppfördt eller därmed förenadt —

»omne quod inaedificatur solo cedit». Personligen kunde väl ägaren vara förbunden att låta en annan uppföra t. ex. ett hus å hans mark och råda däröfver; men mot tredje man åtnjöt denne icke något skydd. Småningom förändrades detta därhån att under vissa förutsättningar ett sådant skydd gafs. »Superficies» blef en sakrätt. Denna rättsbildning har upptagits i flera nyare rättsordningar eller äger där motsvarighet. Utom den tyska civillagens Erbbaurecht kan sålunda hänvisas till Österrikes »Bodenzinsrecht», Hollands »Regt van Opstal» och Belgiens »superficie» — med en tidsbegränsning till 30 år — samt till det engelska »leasehold». I nyare lagförslag förekommer institutet under namn af Baurecht i civillagförslaget för Ungern och i schweiziska civillagförslaget. Äfven det belgiska civillagförslaget har bibehållit superficie med tidsbegränsningen satt till 99 år.

Det tyska institutet är sålunda hvarken nytt eller för tysk rätt egendomligt. Men om man undantar England, där på sina ställen, särskildt i London, byggnadsmarken är monopoliserad på några få händer och föryttring af byggnadstomter därför faktiskt är utesluten, har i de länder, där institutet äger hemul i lag, det dock föga kommit till användning¹⁾. Enligt hvad tyska civillagens motiv vittna var förhållandet före lagens tillkomst enahanda i Tyskland. Men ungefär samtidigt med att lagen trädde i kraft uppkom i Tyskland en stark rörelse i syfte att institutet borde begagnas såsom underlag för ett ingripande från det allmännas sida — statens och kommunens — i bostadsfrågan. Sitt verksamaste stöd ägde denna rörelse i den sammanslutning, som under namn af »Bund der Bodenreformer» ställde vidtgående förändringar i afseende å jordbesittningen på sitt program. Inom

¹⁾ I *Holland*, där dylika upplåtelser tidigare förekommo egentligen endast inom några kommuner å landet, har genom beslut den 16 juli 1896 staden Amsterdam bestämt att vid upplåtelse af tomter för byggnadsändamål skall användas formen af s. k. »Erfpacht». Denna form öfverensstämmer nära med den tyska »Erbbaurecht». Besittningstiden är 75 år. Af de mycket detaljerade bestämmelser, som i upplåtelsebrefven upptagas, förtjänar antecknas, att i händelse tomträttshafvaren förverkar besittningsrätten, åt inteckningshafvare i tomträtten lämnas viss tid att fullgöra hvad tomträttshafvaren försummat och såmedelst få beslutet om rättens förverkande häfdt.

kort omsattes tanken i handling ej blott af flera bland de större städernas styrelser utan äfven af den preussiska staten och af tyska riket. Huruvida de förhoppningar man fäst vid institutets användning komma att gå i uppfyllelse, därom är väl ännu för tidigt att döma. Utan tvifvel voro dessa förväntningar på många håll öfverdrifna, och själfva häftigheten i rörelsen var ägnad att föranleda afmattning och bakslag. Att på sina ställen ett sådant inträd är därför naturligt, helst fastighetsägarna började känna sig allvarsamt hotade i sina intressen och därför sammanslöto sig till motsånd. I några större städer har emellertid systemet vunnit användning, och både preussiska staten och tyska riket vidhålla med kraft och bestämdhet den ståndpunkt de intagit.

I största omfattning torde systemet vara tillämpadt i Frankfurt am Main, och en redogörelse för de hufvudsakliga villkor, under hvilka dylik upplåtelse där sker, torde därför här böra finna plats.

Upplåtelsen sker i allmänhet för en tid af 60—80 år mot en för hela upplåtelse tiden bestämd årlig afgäld. Den, till hvilken tomten upplåtes, förpliktar sig: att genast efter godkänd plan bebygga tomten; att under hela upplåtelse tiden hålla byggnaderna i godt skick och till fulla värdet försäkrade; att ställa sig till efter rättelse de anvisningar i afséende å bebyggande och underhåll, som af stadens byggnadskontor meddelas, vid äfventyr att eljest kontoret äger att låta på den tredskandes bekostnad utföra arbetet; att tillse det icke bostadslägenheterna begagnas på ett i hygieniskt eller moraliskt hänseende klandervärdt sätt; att icke utan magistratens tillstånd höja hyran utöfver visst, för hvarje lägenhet utsatt belopp. Staden förbehåller sig rätt att, sex månader efter tillsägelse, åter lösa tomten efter närmare angifna grunder — hvilken rätt dock må utöfvas först efter 15 och sedermera endast hvar femte år — äfvensom förköpsrätt i händelse innehafvaren vill föryttra besittningsrätten. Fullgör innehafvaren icke honom åliggande förpliktelser, äger staden återtaga tomten mot skyldighet att återgälda viss del af byggnadskostnaden. Å sin sida förpliktar sig staden att mot första in-teckning lämna den, till hvilken tomten upplåtes, ett lån, hvilket, där upplåtelsen sker till någon som är anställd i stadens tjänst, kan uppgå till $\frac{9}{10}$ men eljest till $\frac{3}{4}$ af

byggnadskostnaden, att förräntas i förra fallet och så länge tomten innehafves af en person i nämnda ställning efter $3\frac{1}{2}$ men eljest 4 %, hvarjämte årligen erlägges en efter besittningstidens längd afpassad amorteringsprocent. Slutligen förpliktar sig staden att, i händelse innehafvaren dör eller flyttar från staden och besittningsrätten icke kan till skäligt pris föryttras, öfvertaga den mot erläggande af så stor del af byggnadskostnaden, som ännu icke kan anses vara amorterad. Vid den fastställda tidens utgång återfaller tomten med därå uppförda byggnader utan ersättning till staden.

I hufvudsak likartade grunder tillämpas vid tyska rikets och preussiska statens upplåtelser af detta slag. Dessa afse väsentligen att bereda bostad åt statstjänare; antingen bestå de byggnadsföreningar, åt hvilka marken upplåtes, uteslutande af sådana eller ock är åt sådana personer förbehållen företrädesrätt till ett visst antal lägenheter i de uppförda husen. Tiden, för hvilken upplåtelsen sker, är 70 år. Afgälden är fastställd för hela upplåtelse tiden och utgår med 2 % årligen å det beräknade tomtvärdet. Angående beskaffenheten och anordningen af de byggnader, som skola å tomten uppföras, innefattas i upplåtelsehandlingen närmare föreskrifter; de skola företrädesvis inredas till mindre lägenheter med högst fyra rum. I fråga om villkoren för uthyrning innefattas i aftalet bestämmelser, hvilka icke må ensidigt af föreningen förändras. Under hela besittningstiden skola byggnaderna af föreningen hållas i godt stånd; vid tidens utgång hemfalla de till staten, mot ersättning af en femtedel af deras uppskattade, dåvarande värde. Äfven förut äger staten återtaga marken, om det är nödvändigt att använda den för ett statsändamål eller om föreningen eftersätter sina skyldigheter i vissa angifna hänseenden; ersättning utgår i sådant fall med ett med afseende å den tid, som förflutit från upplåtelsen, beräknadt belopp. I händelse af besittningsrättens föryttring tillkommer staten förköpsrätt. I sammanhang med upplåtelsen lämnar staten lån mot hypotek intill 90 % af byggnadens värde mot en annuitet af 4 %, därå 1 % utgör amortering.

Det anförda torde vara nog för att åskådliggöra huru man tänkt sig institutets praktiska användning. Ehuru lagen medgifver upplåtelse för obegränsad tid, iakttages allmänt att tiden

är bestämd, vanligen till 60—80, högst till 100 år. Upplåtelse-
tidens längd bestämmes med hänsyn till hvad som anses erfor-
derligt för att så ordna amorteringen af byggnadskostnaden, att
denna utan att blifva tryckande skall hinna afslutas några år före
tidens utgång. I främsta rummet afser man att på detta sätt
bereda billiga och sunda bostäder för mindre bemedlade, och så-
som mellanhänder mellan upplåtaren och hyresgästerna uppträda
därför sammanslutningar af olika slag — aktiebolag, som utan
att öfva välgörenhet men också utan anspråk på annan vinst än
en låg ränta åtaga sig förvaltningen, eller ömsesidighetsföreningar
under olika former. Dock förekomma ej sällan upplåtelser äfven
till enskilda personer. Genom bestämmelser i upplåtelseaftalet
söker man vinna trygghet för att den upplåtne tomten ändamåls-
enligt bebygges likasom ock mot oskäligt höjande af hyrorna.
På samma sätt har man velat sörja för att under upplåtelse-
tiden byggnaderna skola blifva ordentligt underhållna; verksam hjälp i
sådant hänseende väntar man af bestämmelsen att en viss del af
byggnadens uppskattade värde skall vid upplåtelse-
tidens slut godt-
göras dåvarande tomtinnehafvaren. Genom möjligheten för be-
sittningshafvaren att pantsätta sin rätt och sina å tomten upp-
förda byggnader är honom utväg beredd att till byggnadens upp-
förande upptaga lån; men då dels genom de stränga bestämmelser,
som vid dylika upplåtelser ansetts böra uppställas, säkerheten
för långifvare måste framstå såsom skäligen oviss och dels nöd-
vändigheten att ställa lånet på tämligen lång amortering gör en
dylik kapitalplacering för enskilda långifvare mindre tilltalande,
får vanligen staden eller staten i en eller annan form äfven i detta
fall träda emellan; dock hafva ej obetydliga belopp mot dylik
säkerhet försträckts äfven af försäkringsanstalter och andra dylika
kassor. Angående lämpligheten af vissa bland de bestämmelser,
man i upplåtelseaftalen intagit, kan helt visst tvistas; men i
verkligheten hafva på denna väg åstadkommit både arbetare-
bostäder och enskilda hem, hvilka motsvara äfven ganska högt
ställda fordringar på sundhet och trefnad, under det den årliga utgift,
bostaden för innehafvaren betingar, är synnerligt måttlig».

En befolkningsstatistisk fråga: dödligheten i 1808—1809 års krig.

3.

Genmäle till prof. Clason.

Karlskrona var en stad som icke såg skymten af en beväpnad fiende under hela kriget. Jag trodde att flottan under vintern skulle rekreera sig, och då den icke hade annat än vanlig fredstjänstgöring borde väl dödligheten icke vara stort större. Emellertid anser prof. Clason att sommarfälttågets strapatser — som faktiskt voro mycket små — mycket väl kunna förklara den enorma dödligheten. — Nå ja! Vi voro ju ense om att Karlskronas besättning utgjorde blott 1,000 man till i nov. Då tillkom 1,000 man bevärning och flottans manskap 8 à 9,000. Med en dödlighet af 2,450 under år 1808 på Karlskrona militärsjukhus måste 2,000 falla på flottan under årets två sista månader. Detta är mer än 10 % i månaden eller 120 % om året. För den som aldrig så litet sysslats med dödlighetstal, måste en dylik dödlighet i de kraftigaste åldrarna förefalla absurd.

Vi ha nyligen bevittnat jordens hetaste belägring. Ryssarne förlorade under sju månaders intensivt anfall vid Port Arthur icke på långt när så mycket, som den svenska flottan förlorade i Karlskrona under två månader utan belägring. Mortaliteten i Karlskrona pr år skulle ungefär vara sju gånger större än i Port Arthur. Vi kunna taga en annan jämförelse från år 1808. Under Sveaborgs belägring stupade 6 och dogo af strapatser under belägringen 30, summa 36 personer.

De rapporter, som professor C. åberopar, äro tillkomna såsom stämmningsprodukter, i början för att förmå konungen ändra politik, senare för att rättfärdiga statshvälfnngen. Vi ha liknande historier efter Karl XII:s död. Att dödligheten hufvudsakligen förlagts till landtvärnet är lätt att förklara. Af den stående hären kommo så småningom de flesta tillbaka till förläggningssorterna och i rullorna, landtvärnet hemskickades och försvann i den öfriga befolkningen. Prof. C. har särskildt tagit fasta på att, enl. min afhandling, högst 900 landtvärnsmän omkommit. Citatet är korrekt återgifvet, men till sin mening absolut felaktigt. Den som läst min uppsats förstår att med de 8—900 menas »öfverdödlighet». Den ordinära dödligheten kräfver sina offer så väl under krig som fred, och jag betviflar högeligen, att prof. C. med exakt statistiskt material skall få högre tal, tal som äro baserade på nominativa utdrag ur rullor, kontrollerade af prästerskapets kyrkoböcker. Många, som afförts såsom döda ur rullorna, hafva sedan lefvat upp igen i sina hemorter. Så gick det med Napoleons stora armé 1812. Redan innan den nått Borodino, hade $\frac{4}{5}$ af densamma deserterat och knappt 10 % af densamma har stupat eller omkommit af köld och hunger. — Se t. ex. general von der Goltz arbeten: »*Von Rossbach bis Jena*» 1906 och »*Von Jena bis Pr. Eylau*» 1907.

Då de af prof. C. åberopade rapporterna:

1. stå i afgjord strid mot prästerskapets uppgifter (det enda exakta statistiska material som fanns 1808—09),
2. vederläggas af de partiella undersökningar, som företagits i Sverige och i utlandet,
3. uppge utan ringaste förklaring en abnorm dödlighet,
4. och då de mycket väl kunna förklaras af politiska skäl, så ha de icke större statistiskt värde än Gamla Testamentet, Herodot, Livius, Josephus och Svedelius-Nyströms uppgifter om nordamerikanska secessionskriget.

Olof Örström.

Strödda meddelanden.

Immigrationen till Förenta Staterna förändrar sammansättning — är ett faktum, som allt mer förtjänar att beaktas icke blott i det nya landet, dit strömmen går, utan äfven i hemlanden, hvarifrån den kommer. Ty häraf lära följa verkningar på båda sidor af Atlanten, som äro högst ingripande.

Medan sålunda invandringen till den stora republiken tidigare nästan uteslutande bestod utaf Engelsmän, Skandinaver och Tyskar samt Irländare, ingå sedan knappt mer än ett tiotal år tillbaka Italienare, Slaver och Ungrare allimer däri. Och för närv. tillhöra ungefär 67 % af alla invandrare sist nämnda folkslag. I absoluta tal utgjorde under åren 1905—1906 de senare 1,435,000 mot 326,000 invandrare af germansk stam (Engelsmän, Skandinaver och Tyskar).

De amerikanska myndigheterna se med bekymmer denna förändring, såsom framgår af Generalkommissariens för Invandringen senaste berättelse. Rasolikheten försvårar den önskade »amerikaniseringen» af dessa främmande element, och deras låga ståndpunkt så i ett som annat afseende gör dem till högst obehagliga gäster. En mängd af dem går direkt in uti storstädernas redan förut talrika proletariat; och resten utgör ett mindervärdigt folk-element, hvarhelst det befinner sig.

Men äfven för Sveriges del lär denna ost- och sydeuropeiska emigrationsström inom kort få märkbara följder.

Som konkurrenser på den amerikanska arbetsmarknaden underbjuda dessa slayiska och italienska arbetare våra egna, så att dessa få allt svårare att slå sig ut. Endast de som tjänare eftersökta svenska flickorna torde alltid ha samma utsikter som hittills. Men i öfrigt kommer det snart ej att finnas utrymme för de svenska emigranterna, när de ej äga kapital att köpa jord för. Och jorden blir allt dyrare och sålunda allt mindre åtkomlig år för år.

På så sätt komma dessa italienska och slaviska utvandrare att till sist bli den kraftigaste hämskon på den svenska manliga emigrationen. Men huru dyrköpt blir ej erfarenheten härom, och huru många förspilda existenser skall det ej kosta, innan våra stackars reselystna få ögonen upp för den obevekliga sanningen, att Amerika har ej längre rum för dem.

Därför äro sträfvandena att upplysa de oerfarne om, hvad som väntar dem därute, den största välgärning, man kan göra dem. Den nybildade föreningen till emigrationens bekämpande har här ett tacksamt fält för sin verksamhet jämte de många andra, som den för sig utstakat.

Judarnes andel i den ryska revolutionsrörelsen. Härom skrifer en författare i Zeitschr. f. Demographie und Statistik der Juden 1907 följande, som vi efter Zeitschr. f. Socialwiss. återgifva:

Judarnes andel i den ryska revolutionen är ett från många synpunkter särdeles intressant problem. Regeringen själf är mycket benägen att på judarne skjuta skulden för hela den revolutionära rörelsen, och åt denna mening gåfvo dess ledare uttryck genom att på det grymmaste förfölja judarne för att afskräcka dem och på så sätt bringa dem bort från revolutionens väg. Såsom själfklart är, afskräcktes judarne icke genom dessa förföljelser, hvarje ny förföljelse tillförde tvärtom revolutionen nya krafter. Visserligen är det icke blott förföljelserna i och för sig, som revolutionera judarne, ty i det vida Ryssland gifves det andra folk, hvilka icke blifva mindre förföljda och hvilka det oaktadt förhålla sig helt lugna. Man måste härvid snarare taga i betraktande judarnes större bildningsgrad och den judiska karaktärens explosiva natur.

I öfverensstämmelse med den ryska byråkратиens allmänna recept sökte man blifva herre öfver statsförbrytelseerna äfven genom att helt enkelt hemlighålla dem, och sålunda utsöndrades år 1879 genom en förordning från justitieministeriet statsförbrytelseerna från den allmänna brottmålsstatistiken, hvilken visa förordning upphäfdes först i mars 1905. På detta sätt afskaffades visserligen icke revolutionen, men ingen kände antalet af dess offer. Materialet rörande denna sak bearbetades väl för åren 1884—1890, men offentliggjordes icke. Först i senaste tider har dess publicerande blifvit af, och samtidigt offentliggjordes materialet för tre ytterligare, oss närmare liggande år, 1901—1903.

Enligt dessa siffror var nu årliga antalet politiskt förföljda:

År	judar	andra trosbekännare
1884—1890	72	466
1901—1903	756	1,842

Hvad som i denna tabell närmast springer en i ögonen, är den raska tillväxten af de förföljda judarnes antal. Medan de förföljda kristnes antal tilltager till ungefär det fyrdubbla, stiger

judarnes till det tiodubbla. De egentliga ryssarnes deltagande är mycket mindre än deras andel i totalbefolkningen (51,2 % mot 73,2 %), och sedan 1884—1890 har det gått än mera nedåt, med ungefär 10 %. Detsamma låter sig sägas om protestanterna (2,3 % mot 3,5 %); dessa undvika väl revolutionen till följd af sin allmänna privilegierade ställning och större välmåga. Däremot är att såsom stor beteckna den andel, som däri tages af polackarne (katoliker), hvilkas belägenhet i mångt hänseende motsvarar judarnes. Anmärkningsvärdt är emellertid, att sedan 1884—1890 judarnes andel stigit till det dubbla (29 % mot 13,4 %), medan polackarnes andel minskats med en fjärdedel (14,4 % mot 19,2 %).

Intressant är också det faktum, att judarne äro de enda, hvilkas andel i politiska förbrytelser är större än i andra, och därtill är skillnaden en alldeles kolossal, i det att judarne äro medelaktiga i politiska förbrytelser med 29 % men i förbrytelser öfverhufvud med endast 5,4 %. Detta är så mycket mera anmärkningsvärdt, som bland de öfriga folkslagen ett motsatt förhållande låter sig konstateras, i det att andelen från deras sida i politiska förbrytelser öfverallt är lägre än i förbrytelser i allmänhet.

Äfven beträffande judinnornas andel i den ryska revolutionsrörelsen gifver vår källa anmärkningsvärda upplysningar. Om redan judarnes deltagande däri är stort, så låter sig det egendomliga faktum konstateras, att bland de kvinnliga deltagarna judinnorna till och med i absolut tal intaga den första platsen. De uppbringa till ungefär det tiodubbla den siffra, som af deras andel i totalbefolkningen vore att vänta.

Af 974 kvinnliga anklagade under åren 1901—1903 voro

judinnor	446 = 45,8 %
kristligt-ortodoxa.....	403
katoliker	104
protestanter	17
öfriga.....	4

Kinas japanisering. Från samma tidskrift hämta vi följande referat af en rapport från den österrikisk-ungerske konsuln i Tientsin. Han skrifver:

Sedan Japans seger öfver Kina i slaktningarna under 1894—95 års krig, men ännu mera sedan år 1900 och de båda sista för Japan epokgörande åren; kan man på alla områden, på hvilka man i Kina söker reformera, iakttaga japanskt inflytande. Reformerna på det militära gebitet gå naturligen helt och hållet i japanskt farvatten; vid alla militärskolor äro japanska lärare och instruktörer anställda; öfverallt måste de europeiska officerarne vika för de japanska. Å andra sidan sändas årligen hundratals ur de kinesiska militärskolorna utgångna, redan efter japanskt mönster utbildade kadetter till Japan för att praktiskt utbildas

och få sin duglighet pröfvad. Också är militärståndet i Kina icke längre så illa ansedt, och äfven element ur goda kinesiska kretsar söka ernå officersplatser.

Ännu mera påfallande och, såsom genast måste framhåfvas, vida mera kännbart för den hvita rasen, är den japanska köpmanskårens öfverhandtagande i Kina. De gamla, redan sedan flera år här bosatta firmorna erfara allt mera den konkurrens, som de japanska köpmännen göra; för dessa är det ju ofta möjligt att lämna t. o. m. europeiska artiklar billigare än de europeiska firmorna förmå, ty de japanska firmorna hafva merendels att räkna med vida ringare driftkostnader. Japanska firmor nöja sig med mindre anspråksfulla affärs- och boningshus, de i affären anställda — naturligtvis också japaner — finna, då de förblifva trogna sina lefnadsvanor från hemlandet, sin rikliga utkomst med lägre löner. Därtill kommer, att det för japanen är lättare än för den europeiske köpmannen att utfundera, hvilka artiklar kineserna äro särskildt i behof af, enär det finnes talrika japanska emissarier, som lefva långt inne i landet midt bland kineser och känna deras behof.

Födelseöfverskott i olika befolkningslager i England. I England och Wales går nativiteten alltjämt tillbaka sedan 1870-talet. På 1000 kvinnor i ålder mellan 15 och 45 år kommo i genomsnitt under perioden 1870—72 årligen 153,7 födelser, 1880—82 147,7, 1890—92 129,7, 1900—02 114,8, 1903 113,8, 1904 111,8, 1905 108,9. Sätter man födelsesiffran 1870—72 till 100, utgjorde den 1905 blott, 70,9, alltså en tillbakagång af nära 30 %. De äkta födelserna hafva aftagit med en fjärdedel, de oäkta med mer än hälften.

Det är viktigt att undersöka, vid hvilka befolkningslager födelseöfverskottet är störst. Då direkta uppgifter om de födandes och de dödas sociala ställning icke finnas, måste man gripa till indirekta metoder, så att man väljer ut typiska områden, hvilkas befolkning kännetecknas genom förhärskande af vissa sociala lager. Födelsestatistiken visar, att i några grefskap med utomordentligt hög nativitet också barnadödligheten är öfvermåttan stor. Det oaktadt hafva dessa grefskap de högsta talen af efter fem år ännu öfverlevande barn. I flera andra grefskap stanna såväl nativiteten som barnadödligheten långt under genomsnittet, och dessa områden erbjuda ingen ogynnsam bild i fråga om barnens kvarlevande, om man jämför dem med de grefskap, där födelseåtalet är medelmåttigt och barnadödligheten stark. Därjämte måste betonas att i områden, där barnadödligheten är mycket betydande, de efter 5 år öfverlevande barnen ingalunda förete ett så friskt och kraftigt människomaterial som i områden med ringa dödlighet. Samma skadliga inflytelser, som framkalla den höga barnadödligheten, verka äfven i det följande ogynnsamt på de öfverlevandes kroppsliga välbefinnande.

Som typiska storstads- och industriområden hafva i följande tabell valts London och Lancashire och ställts mot tre bergverks- och tre åkerbruksdistrikt.

	England o. Wales	London	Lancashire	Tre berg- verks- distrikt	Tre åker- bruks- distrikt
Antal barn på 1000 kv. i ålder mellan 15—45 år.					
Vid födelsen	117,84	109,36	118,50	151,59	116,23
Öfverlevande efter 1 år	99,43	91,59	96,99	125,26	103,49
" " 2 "	94,74	86,72	90,64	118,36	100,69
" " 3 "	93,03	84,89	88,43	115,86	99,80
" " 4 "	91,96	83,83	87,04	114,30	99,15
" " 5 "	91,20	83,18	86,02	113,13	98,68
Af 1000 födda lefde					
Efter 1 år	844	838	819	826	890
" 2 "	804	793	765	781	866
" 3 "	789	776	746	764	859
" 4 "	780	767	735	754	853
" 5 "	774	761	726	746	849

I åkerbruksdistrikten är nativiteten betydligt mindre än t. ex i de grefskap, där bergsbruket öfverväger, och dock lefva af 1000 födda vida fler kvar i de förra än i de senare. Nästan lika starkt framtråda de människoförstörande faktorerna i industriområdena, isynnerhet om såsom i Lancashire kvinnligt arbete är starkt utbreddt och mödrarna i allt högre grad förlorat förmågan att gifva sina barn di. I detta hänseende är det icke ens fullt så sorgligt ställt i London.

Det är den rena landsbygden med sin relativt ringa nativitet och sin ringa barnadödlighet, hvarifrån England hämtar de dugligaste befolkningselementen. Äfven ur rashygienens synpunkt gäller det därför att genom en energisk agrarpolitik söka hindra utvandringen från landsbygden till industriområdena.

(Archiv f. Rassen- u. Gesellsch. Biologie.)

Innehåll:

- Pontus Fahlbeck, I förtroendets tecken.
Efraim Liljeqvist, Chr. Jac. Boström och frågan om folkets representation i staten.
S. Skarstedt, Tomträtt.
En befolkningsstatistisk fråga: dödligheten i 1808—1809 års krig. 3. Genmäle till prof. Clason.
Strödda meddelanden.

Till red. insända skrifter:

- Zeitschrift für Socialwissenschaft*, herausg. von JULIUS WOLF.
1907:
H. 4. Aufsätze: G. STRUTZ, Die Verstaatlichungsfrage beim Kalibergbau. — S. SCHILDER, Der weltwirtschaftliche Ausgleich zwischen Landwirtschaft und Industrie. — M. MARCUSE, Heiratsbeschränkungen: 1. — K. SCHNEIDER, Der Sklavenhandel im mittelalterlichen Italien. — — *Miscellen.* — — *Buchbesprechungen.*
H. 5. Aufsätze: S. SCHILDER, Die Gebiete der offenen Tür in der Weltwirtschaft. — M. MARCUSE, Heiratsbeschränkungen. 2. — S. R. STEINMETZ, Der Selbstmord bei den afrikanischen Naturvölkern: 1. — P. MARTELL, Die Arbeiterversicherungs-gesetze in der russischen Montanindustrie. — — *Miscellen.* — — *Buchbesprechungen.*
Bidrag till Sveriges officiella statistik. D) Fabriker och handverk, 1905. Sthlm 1907.
Centralförbundet för socialt arbete. Styrelsens berättelse vid årsmötet den 22 april 1907. Sthlm 1907.
Det ny Aarhundrede, redigeret af P. MUNCH. Aarg. 4. H. 11 o. 12. Kbhvn 1907.
Det nya Sverige. Tidskrift för nationella spörsmål, utg. af ADRIAN MOLIN. Årg. 1. H. 1—5. Sthlm 1906 o. 1907.
Industria. Industripolitisk halfmånadstidning. I arbetarefrågor organ åt svenska arbetsgifvareföreningen. Utg. D:r H. G. WALLGREN. Årg. III. N:o 8—12. Sthlm 1907.
I Vår Tids Lifsfrågor. Skriftserie; utg. af SYDNEY ALRUTZ. N:o XLVIII. Uppsala 1907.
Finsk tidskrift för vitterhet, vetenskap, konst och politik, utg. af M. G. SCHYBERGSON och R. F. v. WILLEBRAND. T. LXII. H. IV o. V. Hfors 1907.
Mercator. Zeitschrift für Handel und Gewerbe Finlands. Herausgeber: AMOS ANDERSON. Jahrgang 2. N:o 7—10. Hfors 1907.
Nationaløkonomisk Tidsskrift. Udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse. Red. ADOLPH JENSEN. H. 2. Kbhvn 1907.
Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstédtska Föreningen. Red. OSCAR MONTELIUS. 1907. H. 3. Sthlm 1907.
Registrerade sjukassors verksamhet år 1903. Utg. af K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik. Sthlm 1907.
Revue du Travail. Publiée par l'Office du Travail de Belgique. Douzième année. N:o 7—10. Bruxelles 1907.
Skogsvårdsföreningens Folkskrifter. N:o 9. Sthlm 1907.
Skogsvårdsföreningens Tidskrift. Red. GUNNAR SCHOTTE. Årg. 5. H. 6 o. 7. Sthlm 1907.
Social Tidskrift. Organ för folkbildningsarbetet och de sociala frågorna. Red. G. H. v. KOCH. Årg. VII. H. 4 o. 5. Sthlm 1907.
Statistisk Månadsskrift, utg. af Stockholms stads statistiska kontor. Årg. 2. N:o 3 o. 4. Sthlm 1907.
Statsøkonomisk Tidsskrift. 1907. Udg. af Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening. H. 2 o. 3. Kria 1907.
Stockholms köpmannaförenings handelskammare. Årsberättelse för år 1906. I. Sthlm 1907.
The Journal of Political Economy. Vol. 15. N:o 4 o. 5. Chicago 1907.
LINDHULT, NIKLAS A., Administrativa reformförslag. En del principer i de på dagordningen stående frågorna om omorganisation af arméförvaltningen, statskontoret, telegrafstyrelsen och järnvägsstyrelsen. Sthlm 1907.
STEFFEN, GUSTAF F., Sociala Studier. Försök till belysning af nutidens samhällsutveckling. H. 3 o. 4. Sthlm 1906.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

SKÅNE

• Malmö •

Fonder öfver 26,000,000 kr.,

däraf garantifondsförbindelser 10,800,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

